

אַרִיסִי

אַרִידִי

וְיִזְתָּא:

אריס

וְאֵת |

וְאֵת |

וְעֶשְׂרֵת

עשרת

בְּנֵי הַמֶּן בֶּן־הַמֶּדְתָּא צָרָר הַיְּהוּדִים הָרְגוּ וּבְבִיזָה לֹא

אריס

(י) עֶשְׂרֵת בְּנֵי הַמֶּן — ראיתי ב"סדר עולם" 198: "אלו רש"י עשרה שכתבו שטר שיטנה על יהודה וירושלים", כמו שכתוב בספר "עזרא": "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שיטנה על יושבי יהודה וירושלים" (עזרא ד ו). ומה היא השיטנה? 199 — לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות הבית, והלשינו עליהם הכותים והחדילים. וכשמת כורש ומלך אחשורוש דאג המן²⁰⁰ שלא יעסקו אותן שבירושלים בבניין, ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלם. ובביזה לֹא שלחו את ידם — שלא יתן המלך עין צרה בממון²⁰¹. 198 פרק כט. 199 השהה רש"י עזרא שם. 200 "דאג המן" — בשאר כ"י ובכנ"ד: "והתנשא המן דאג". 201 ראה לעיל ח יא.

(י) וּבְבִיזָה לֹא שִׁלְחוּ אֶת יָדֵם²⁵⁹ — שלא יאמרו חכמי כשביל ממנום הרגום²⁶⁰ ולא מפני שהם שונאים אותם²⁶¹. צרפת

259 אע"פ שנתן להם המלך רשות על כך, כמ"א: "ושללם לבוד (לעיל ח יא). 260 כרש"י לעיל שם (ולא כדבריו כאן). רלב"ג — התועלת המ"ט. 261 שהיו — הגויים — שונאים אותם.

(י) וּבְבִיזָה לֹא שִׁלְחוּ אֶת יָדֵם — שלא יאמר המלך ר"ד כי כל כוונתם היא¹¹⁶ ליטול ממנום¹¹⁷, והורגים בין טובים בין רעים¹¹⁸.

116 "אינו אלא" — פ. 117 כרש"י לעיל ח יא, ולא כרש"י כאן. 118 והם לא הרגו אלא את "מבקשי רעתם".

שנהרגו²⁴⁹, וי' בנים אחרים²⁵⁰ נתלו על העץ מחיים²⁵¹. ר"א [חמש מאות איש ואת וכו'] צריך למימרינהו ביחד, לפי שאין להפסיק בין "איש" ובין "את". וקשה: הכא משמע שנהרגו, ולאחרי כן משמע שנתלו, שנאמר: "ואת עשרת בני [המן] תלו" (להלן פסוק יד), אם כן, מה נקמה הוא אחר שנתלו הרגומים²⁵². ועוד קשה:

249 נראה כוונתו, שלפיכך צ"ל גם "חמש מאות איש" באותה נשימה, ללמדנו שעשרת בני המן אלו נהרגו ולא נתלו. 250 הנזכרים להלן פסוק יג. 251 כדברי רב במגילה טו ב וברוקח, ולא כרש"י להלן שם. וראה גם ר"ד להלן שם. 252 ראה ר"ד להלן פסוק יג שהוא כדי לפרסם הדבר, וברלב"ג שהוא להפחיד האויבים.

ראב"ע (י) בִּיזָה — שם מפעלי הכפל⁵³⁷, על משקל: "רינה"⁵³⁸. נוסח א גם⁵³⁹ זאת עצה טובה שהיתה הביזה לאוצרות המלך לרצותו.

537 משורש "כזז". 538 מן: "רגן": גם הוא מפעלי הכפל. 539 גם" בלשון הראב"ע, אינו דוקא מלשון "אף". ראה לעיל הע' 212.

ראב"ע ואת ויזתא — ו"ו ד"גתון" (ויקרא יא מב) ידוע היתה גדולה, בעבור שהיא חצי אותיות התורה⁷⁷⁶, רק ו"ו "ויזתא" — לא ידעתי טעמה⁷⁷⁷, והדרש ידוע⁷⁷⁸; ויש אומרים⁷⁷⁹, כי בן שש שנים היה; ויש אומרים⁷⁷⁹, כי היה גבוה מכל אחיו.

(י) וּבְבִיזָה — של חמש מאות איש עם עשרת בני

776 מסכת סופרים ט ב. ועיין קידושין ל א. 777 מבואר דעתו שהיא גדולה, וכן הוא במסורה הגדולה ריש בראשית, וראה רא"ש ור"ן סוף פרק ראשון דמגילה שיש סוכרים שאין כוונת הגמ' (שבהע' הבאה) אלא שיש לזקוף את ראש הו"ו, ולא שיש לכונתה גדולה. 778 מגילה טו ב: "ו"ו ד'ויזתא' צריך למימתחה בזקופא ... מאי טעמא, כולוהו בחד זקופא אידוקיפרי". 779 לא מצאתי.

ר"מ חלאיו פסוק י) — צריך למימרינהו בנשימה אחת, מאי טעמא, כולוהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו. אמר רב חנא⁴⁴ בר פפא: דרש רבי שילא איש כפר תמרתא: כל השירות כולן — אריח על גבי לבנה ולבנה על גבי אריח, חוץ מוזה⁴⁵, שהיא — אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה, מאי טעמא, אמר רבי אבהו⁴⁶: כדי שלא תהא תקומה למפלתן.

(י) עֶשְׂרֵת בְּנֵי הַמֶּן — הנזכרים בפסוקים שלמעלה: "ואת פרשנדתא" (לעיל פסוקים ז-ט). הרגו — הנראה בעיני, כי אלה הנזכרים הרגו היהודים לפי חרב, ואחרים היו הנתלים, כמו שפירשתי למעלה⁴⁷. ובביזה לֹא שלחו את ידם — לקחת ממנו כלל; יש מפרשים⁴⁸:

44 לפנינו: "חנינא". 45 "חוץ מזה" — כנוסחת ש"ס כ"מ ועוד בדק"ס אות ט. לפנינו נוסף: "ומלכי כנען". 46 "אמר רבי אבהו" — כנוסחת ש"ס הנ"ל ועוד בדק"ס אות י. לפנינו בלא שם האומר. 47 בפסוק הקודם. 48 ראב"ע נוסח ב.

שִׁלְחוּ אֶת־יָדָם: י' בַּיּוֹם הַהוּא בָּא מִסְפֵּר הַהֲרוּגִים
בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: יב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר
הַמִּלְכָּה בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה הֲרָגוּ הַיְּהוּדִים וְאִבְדַּ חֲמֵשׁ
מֵאוֹת אִישׁ וְאֵת עֶשְׂרֵת בְּנֵי־הָמֶן בְּשָׂאֵר מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ
מֶה עָשׂוּ וּמֶה־שָּׁאֲלָתְךָ וַיִּנָּתֶן לָךְ וּמֶה־בִּקְשָׁתְךָ עוֹד
וַתַּעַשׂ: יג וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אֶם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֶן

(יב) בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד — לאבד חכמו
היו זריזים. בשאר מדינות המלך מה עשו — כאילו צרפת
היה מצטער על הדבר ומתוך דאגה אמר²⁶²: "בשושן
הבירה" — שהיה להם לירא שלא להרוג הרג רב
בעם המלך, מפחד המלך — "הרגו היהודים ואבד
262 "אמר" — בפירוש המיוחס לר"י קרא (הג"ל בהע' 20): "נשא
קל וחומר".

(יא) מספר ההרוגים — שהירג¹¹⁹ — בשושן הבירה¹²⁰. רי"ד

119 "שנהרג" — פ. 120 כוונתו שלא נפרש שמספר ההרוגים בא
בשושן הבירה לפני המלך, וכמו שפירש ר"מ חלאי.

הספר אומר צריך למימרינהו בנשימה אחת, לפי שיצאה ר"א
נשמתי בבת אחת, והלוא אי אפשר כן בהרוגים ולא
[בנתליון] דיהיו אחד ודו"ק²⁵³.

253 קטע זה בגליון כה"י, והמלים האחרונות מאוד מטושטשות.

מדרשו⁵³: "אמר רבי אלעזר⁵⁴: מלמד שבא מלאך וסטרו ר"מ חלאי
על פיר", פירוש: כשבא מספר ההרוגים לפניו, התחיל
לדבר בכעס, ואשר לו נתכנו עלילות⁵⁵ — ביטל
מחשבתו וכעסו, ושב לדבר ברצון. בשושן הבירה —
פירוש: אפילו בארמון המלך⁵⁶ לא נמנעו מעשות כרצונם.
ו-הרגו חמש מאות — הזכרים⁵⁷; ואבד — הטף
והנשים⁵⁸. ואת עשרת בני המן — גם כן הרגו עם
חמש מאות. בשאר מדינות המלך מה עשו — הנכון
ממנו אסתר להרוג עוד ונתן. וראה ראב"ע נוסח ב. 53 מגילה
טז ב. ראה רש"י שם. 54 "רבי אלעזר" — כנוסחת כ"י"מ ועוד
בדק"ס אות ל. לפנינו: "רבי אבהו". 55 ח' שלו נתכנו עלילות
— ע"פ ש"א ב ג. 56 כנ"ל א ב ש"שושן הבירה" הוא ארמון
המלך. 57 ראב"ע נוסח ב. 58 ע"פ הראב"ע לעיל בפסוק
ה. כאן כתב הראב"ע: "ואבד — את בניהם".

רס"ג (יב) בשושן — אם כך, בשושן.

(יג) אם על המלך טוב וגו' — אם יתקבל על דעת
המלך⁸¹ שיעשה גם מחר שמחה ליהודים אשר בשושן.
81 השווה לעיל א יט.

ראב"ע (יב-טו) בשושן הבירה הרגו היהודים — הם אנשי
נוסח א

ראב"ע המן⁷⁸⁰. ועשו ככה⁷⁸¹, שיתרצו אל המלך בהון הנהרגים⁷⁸².
נוסח ב (יא) ביום ההוא — שונאי ישראל⁷⁸³ הגידו את הדבר

למלך, אולי יכעס על ישראל. וכעבור זה⁷⁸⁴ ביקשה
אסתר לעשות כדת היום⁷⁸⁵.

(יב) הרגו — הזכרים⁷⁸⁶; ואבד — את בניהם⁷⁸⁷. ואין

780 כך נראה מלהלן פסוקים טו-טז שבכל הביזה לא שלחו את
ידם. 781 שלא שלחו ידם בביזה, אף שהמלך הורה לקחת, לעיל
ח יא: "ושללם לכוז". 782 השווה רש"י. וראה ר"מ חלאי.
783 נראה שדייק פירוש זה, מלשון "ביום ההוא", שמשמע שמהירו
להודיע למלך. 784 כלומר: שקרה ההיפך בדיוק, שעל ידי שאמר,
ביקשה עוד, והרי זה חלק מהנס. 785 בפסוק יג. 786 לעיל
ג יג כתב הראב"ע: "להרוג שם פרט, ולזכרים ולנקבות כלל" —
משמע ש"להרוג" היינו גם על הנשים, ואילו כאן כתב: "הזכרים";
ואולי משום שכאן נאמר: "איש". 787 לכאורה פירש כן משום

מ חלאי ובביזה של חמש מאות איש עם ביזת עשרת בני המן,
והוא הנכון.

(יא) ביום ההוא בא מספר ההרוגים — שהרגו
היהודים בשאר המדינות⁴⁹. בשושן הבירה — בארמון
המלך⁵⁰. לפני המלך — הגידו המספר לפני המלך.
אולי⁵¹ שונאי ישראל הגידו זה המספר, כדי שיחרה
אפו של אחשוורוש על היהודים.

(יב) ויאמר המלך — אין טעם לזה הפסוק⁵², רק לפי

49 נראה שמפרש ש"בשושן הבירה" אינו מוסב על "מספר ההרוגים",
כלומר: שבא לפני המלך מספר ההרוגים בשושן הבירה, אלא הוא
המקום שאליו בא מספר ההרוגים בשאר המדינות. אך מלשון הכתוב
בפסוק הבא לא משמע כן. וצ"ב. 50 כנ"ל א ב ש"שושן הבירה"
הוא ארמון המלך. 51 ראב"ע נוסח ב. 52 שבתחילת הפסוק
משמע שהמלך כעס על הכמות הרבה של ההרוגים, ובהמשך ביקשה

גַּם־מָחָר לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשָׁן לַעֲשׂוֹת כְּדַת הַיּוֹם וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמֶן יָתְלוּ עַל־הָעֵץ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַהֲעֲשׂוֹת

ראב"ע מרדכי⁵⁴⁰. גם היהודים אשר בשושן⁵⁴¹, הרגו באויביהם

נוסח א ב"שושן"⁵⁴², על כן אמר הכתוב: ליהודים אשר בשושן, ותינתן דת בשושן, וייקהלו היהודים אשר בשושן

חכמי צרפת חמש מאות איש", קל וחומר "בשאר מדינות המלך" — שאין המלך שרוי במדינה — "מה עשו"²⁶³. ושמה תאמרי שאני ניחם על מה שאמרתי לך במשתה היין: "מה שאלתך וינתן לך" (לעיל ה ו), גם עתה במקומי אני עומד, ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש²⁶⁴.

(יג) אמרה לו: אם בעיניך דבר גדול הוא, שהרגו בשונאיהם חמש מאות איש, בעיני הוא דבר קטן²⁶⁵. אבל אם על המלך מוב לעשות את שאלתי, ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום, ואת עשרת בני המן — שהרגום כבר²⁶⁶ — יתלו על העץ — לאחר מיתתן, להפחיד את האויבים²⁶⁷ אשר לא ירימו ידם עוד נגד ישראל²⁶⁸.

263 בראשית רבה צב ז. מידה ה מל"ב מידות של ר"א בנו של ריה"ג (והיא בק"ו מפורש). 264 ע"י מגילה טו ב ורש"י שם ד"ה "מלמד". 265 ע"י רלב"ג בביאור ובתועלת החמישים ד"ה "ורמזה". 266 רש"י. 267 השהו רלב"ג. וראה ר"ד כאן ור"א כהן צדק לעיל פסוק ז. 268 בפירוש המיוחס לר"י קרא (תנ"ל כח' 20): "להפחיד את האויבים אשר במדינות המלך".

(יג) יינתן גם מחר — הוא יום י"ד. ואת עשרת ב"ד בני המן יתלו — יש לומר: עשרה בנינים אחרים היו לו, לבד מאותם שנהרגו¹²¹. או יש לומר¹²²: שאותם שנהרגו ציוה לתלותם, כדי לפרסם הדבר¹²³.

121 כדעת רב במגילה טו ב. 122 כרש"י. עיי"ש הע' 202. 123 ראה פירוש "חכמי צרפת" ורלב"ג כאן ור"א כהן צדק לעיל פסוק ז.

(יג) ותאמר אסתר — אחר שראתה שנתן לה המלך ר"מ חלא שאלתה, אמרה: יינתן גם מחר — רשות ויכולת ליהודים אשר בשושן — העיר⁶⁰. ולא אמרה: "בו ביום" — כדי שיהא להם פנאי לבקשם ולחפש אחריהם. לעשות כדת היום — כחוק⁶¹ אותו היום,

540 כי רק מרדכי היה גר בשושן הבירה כנ"ל ג טו, ובהכרח שהיהודים האחרים שהיו שם והרגו באויביהם הם אנשי. אמנם ראה נוסח ב שמפרש שאנשי העיר שושן באו לשם להרוג. 541 כלומר: בנוסף ליהודים שבשושן הבירה שהם אנשי מרדכי, גם שאר היהודים שבבית שושן וכו'. 542 ר"ל: ב"שושן העיר", ולא ב"שושן הבירה".

ראב"ע מל"ת "מה עשו" — שאלה, רק הטעם: אחר שעשו ככה בארמון המלך, על אחת כמה וכמה בשאר מקומות. וכל זה עשיתי בעבור אהבתך, ובקשי עוד דבר.

(יג) ליהודים אשר בשושן — שיהרגו הנשארים משונאיהם בשושן העיר⁷⁸⁸. וטעם "העץ" — ולא אמר: "על עץ" — ככתוב בדברי הסריסים⁷⁸⁹ — שנתלה כל אחד ואחד על העץ הידוע שנתלה עליו המן⁷⁹⁰; או: כולם ניתלו על עץ אחד⁷⁹¹, כי גבוה היה. יתלו — היהודים.

ש"ואבד" משמע כילוי גמור כנ"ל שם וכנ"ל פסוק ה, ולא הזכיר נשים כי נאמר כאן "איש"; אך קשה, אם נשארו הנשים, שוב אין זה כילוי גמור. וראה ר"מ חלאיו. 788 ולא "שושן הבירה", כי סתם "שושן" היינו: "שושן העיר". 789 לעיל ב כג. 790 ולכן "העץ" בה"א הידיעה, היינו: על העץ הידוע שנתלה עליו המן. 791 ולא דווקא על העץ שהמן נתלה עליו. וצ"ע לפי זה, למה באה המלה בה"א הידיעה, והלא אין מדובר בעץ ידוע. ונראה

רלב"ג (יג) יינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן וגו' — ידמה שנתבאר לה שנשארו שם עדיין מאויבי ישראל²⁵⁰, כי שם היו גדולי אומת עמלק. ולזה ביקשה זה מהמלך. עם שכוונתה היה לתלות²⁵¹ עשרת בני המן כדי שייראו האנשים הנשארים מעשות כן²⁵².

250 ולכן לא הרגו ביום המחרת אלא "שלוש מאות איש" (פסוק טו). 251 "עם שסבכה לתלות" — א. 252 ראה פירוש "חכמי צרפת". והשוה רלב"ג יהושע ח כט, י כד-כו.

ר"מ חלאיו בעיני כדברי ראב"ע ז"ל⁵⁹, כי איננה שאלה, רק הטעם: אחר שעשו ככה בארמון המלך — על אחת כמה וכמה בשאר מקומות. ומה שאלתך — פירוש⁶⁰: כל זה עשיתי מפני אהבתך, ושאלי עוד ובקשי כל מה שתצוי ותעש.

59 בנוסח ב. 60 ראב"ע נוסח ב. 61 ראה דבריו לעיל א ת.

כִּן וַתִּנָּתֶן דָּת בְּשׁוֹשָׁן וְאֵת עֶשְׂרֵת בְּנֵי-הַמֶּן תָּלוּ: טו וַיִּקְהֲלוּ
הַיְּהוּדִים (קרי: הַיְּהוּדִים) אֲשֶׁר-בְּשׁוֹשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבַּעַה עָשָׂר
לְחֹדֶשׁ אֲדָר וַיַּהֲרֹגוּ בְּשׁוֹשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבְבִזְיָה
לֹא שָׁלְחוּ אֶת-יָדָם: טז וּשְׂאֵר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמִדְיָנוֹת

ראב"ע — ולא הזכיר: "הבירה". וטעם "ויקהלו" — שהיו מפורדים במסילות.⁵⁴³

543 ראה נוסח ב לעיל א ב שהעיר שושן היתה מסילות (דרכים) מסביב לעיר צילם, והכוונה שמקום היישוב בה לא היה מרוכז, אלא היו מפורדים בשטח רחב, ולכן נאמר: "ויקהלו".

ראב"ע (יד) ויאמר המלך להעשות כן ותינתן דת — נוסח ב כתב⁷⁹² יצא מאת המלך חתום בטבעתו, אל שושן העיר⁷⁹³.

מדברי הראב"ע שהה"א הזו היא במובן של "אותר" — כולם ניתלו על אותו עץ, ולא מצאתי כן במקום אחר. 792 "דת המלך" — היינו: כתב המלך. ראה לעיל ד ג. וראה ר"מ חלאיו שלדעתו לא היה צריך כאן שום כתב. 793 שלא כתוב: "הבירה".

ר"מ חלאיו שהרגו חמש מאות איש בשושן הבירה עם עשרת בני המן, יִעָשֶׂה גם כן זה הדת — שיהיה להם רשות ויכולת לתלות עשרת בני המן. כבר כתבתי למעלה⁶², כי אינימו⁶³ פרשנדתא ואחיו הנזכרים למעלה⁶⁴, רק אחרים היו אלה הנתלים, כי אחר שנהרגו, מה היתה חוששת אסתר עוד עליהם, ומה טעם לשאלה זאת. יתלו על העץ — הידוע⁶⁵ אשר נתלה עליו המן.

(יד) ויאמר המלך — נתן לה רשות ויכולת להעשות כן — כמו ששאלה אסתר. ותינתן דת — גזר הדין והכריוז עליו⁶⁶. ויש אומרים⁶⁷, כי כתב יצא מאת המלך, חתום בטבעתו אל שושן; ואין צריך כל זה, כי אחר שנתן המלך רשות לאסתר גם ליהודים והיו⁶⁸ עימו בעיר — אין צריך עוד כתב. בשושן — העיר⁶⁹ אשר שם היהודים. כי כן שאלה אסתר: "ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן" (לעיל

62 לעיל פסוק ז. 63 עשרת בני המן הנזכרים כאן שנתלו אינם הנזכרים לעיל בפסוקים ז-ט, שהם נהרגו ואלו נתלו. 64 פסוקים ט-ט. 65 ראב"ע נוסח ב בפירוש הראשון. 66 ראה לעיל פ"ג הע' 105. 67 ראב"ע נוסח ב. 68 נראה שצ"ל: "שהיו". 69 ראב"ע נוסח ב, והוסיף הר"מ חלאיו: "אשר שם היהודים", ע"פ הראב"ע לעיל ג טו והביאו שם. 70 ראב"ע נוסח ב על "יתלר" בפסוק יג. 71 השהו דבריו לעיל ח יא. 72 לפי משמעות הכתובים לעיל א-ד מפורש בכתוב שזה היה ביום שלושה עשר. וצ"ע. 73 כוונתו לפי דבריו לעיל פסוק ו בביאור איך הרגו

רש"י (יד) ותינתן דת — נגזר חוק המלך.

(טו) היהודיים — מלא יו"ד כתיב, ללמד: כל עיר ר"א ועיר שאין בה עשרה בטלנים נידון ככפר⁷⁹⁴. כהן צדק 254 מגילה ג ב.

(טו) וייקהלו — לא הזכיר הכתוב בתחילה כמה היו ראב"ע הרוגי שושן ביום הראשון, כי בכלל נכנס המספר הוא נוסח ב הכתוב אחרי כן⁷⁹⁴.

794 הלשון מגומגם, והכוונה כנראה שמספרם של הרוגי שושן ביום הראשון כלול במספר הכללי של הרוגי שושן הכתוב בפסוק שלפנינו אחרי שהרגו ביום השני.

פסוק יג). ואת עשרת בני המן תלו — היהודים⁷⁹⁵. ר"מ חלאיו (טו) וייקהלו היהודים אשר בשושן העיר — נעשו אגודה אחת⁷⁹⁶. ביום ארבעה עשר לחודש אדר — ואשר הרגו בשושן הבירה — אולי היה ביום שלושה עשר⁷⁹⁷, כי באותו היום היו מבקשים נפשם על ידי ספרי המן⁷⁹⁸. וייתכן כי גם בשלושה עשר באדר הרגו בשושן העיר⁷⁹⁹, ולא זכר הכתוב המספר⁸⁰⁰, רק אותם שהרגו בארמון המלך על דרך הפלא⁸⁰¹, כי גם שם עשו כרצונם. ויהרגו בשושן — העיר⁸⁰², שלוש מאות איש. ובבזיזה לא שלחו את ידם — כדי⁸⁰³ שיתרצו למלך בהן הנהרגים; והנכון בעיני, כי הם לא חששו אל הביזה ואל השלל — רק שיינצלו מגזירת המן, כי לא היו נלחמים עימם בעבור ממונם, אלא על הנפשות אשר היו שם⁸⁰⁴.

(טז) ושאר היהודים אשר במדינות המלך — לבד

בשושן הבירה, שלפי זה בודאי היה זה ב"ג, כי הוא היום שהאויבים היו מבקשים נפשם של היהודים לפי ספרי המן. 74 כן משמע מלשון הכתוב בפסוק שלפנינו: "גם ביום ארבעה עשר". 75 ראה ראב"ע נוסח ב. 76 כדלעיל בפסוק ו. 77 ראה ראב"ע נוסח ב. 78 ראב"ע נוסח ב לעיל פסוק י. 79 לשיטתו לעיל ח ח שלא נמנע מהאויבים לעשות מה שנכתב בספרי המן, שלפי זה היה על היהודים להילחם בחזקה כדי שלא תגבר עליהם יד האויבים, ועל כן היתה עיקר דאגתם על הנפשות ולא חשבו כלל על הממון.

הַמֶּלֶךְ נִקְהָלוּ | וְעָמַד עַל-נַפְשָׁם וְנוֹחַ מֵאִיְבֵיהֶם וְהָרוּג
בְּשָׁנָאֵיהֶם חֲמֵשָׁה וּשְׁבַעִים אֶלֶף וּבְבִזָּה לֹא שָׁלְחוּ
אֶת-יָדָם: י בְּיוֹם-שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ
בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשָׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וּשְׂמֵחָה:

רס"ג (יז) ביום שלושה עשר — כל זה ביום שלושה עשר.

ראב"ע (טז) ועמוד; ונוח; והרוג — שמות הפעלים.⁵⁴⁴
נוסח א ⁵⁴⁴ מקורי העבר (הנפרד) מבנין הקל.

(טז) ועמוד — ופעול. על נפשם — פתרוננו: על חכמי
מבקשי נפשם²⁶⁹. ונוח מאויביהם — פתרוננו: כדי
לנוח²⁷⁰ מאויביהם. ואומר: "והניחותי לך מכל אויבך"
(ש"ב ז יא)²⁷¹. ר' יוסף.

(יז) ביום שלושה עשר — אותם יהודים אשר בשאר

269 "ועמוד על" פירושו: קמו על, ולא: "קיימו ית". עי' תרגום
ראשון. 270 שהרי עדיין לא נחו, קודם שהרגו בשונאיהם.
וראה ראב"ע נוסח ב. 271 בפירוש המיוחס לר"י קרא (הנ"ל
בהע' 20): "ודומה לו: 'ויהיה בהניח ה' אלהיך לך' מכל אויבך"
(דברים כה יט).

(טז) אמר "שאר" — בעבור כי רבים היו בשושן ראב"ע
העיר, והם היו גדולי ישראל⁷⁹⁵. ונוח מאויביהם —
מאוחר בטעם⁷⁹⁶, כמו: "וירום תולעים ויבאש" (שמות
טז כ) ⁷⁹⁷. והטעם: וכבר⁷⁹⁸ הרגו הרוג בשונאיהם, כי
שם הפועל יספיק⁷⁹⁹.

(יז) ביום שלושה עשר. טעם "נוח"⁸⁰⁰ — שעמל רב
הוא להרוג השונאים⁸⁰¹.

795 כינה את היהודים שבמדינות האחרות לכד משושן: "שאר" —
שמשמע שאנשי שושן הם העיקר, שהיו מרובים במנין ובאיכות.
ראה ר"מ חלאיו. 796 כלומר: לפי כוונת הענין, "ונוח" שיין
אחרי "והרוג", שהרגו ואחרי זה: נוח. "מאוחר בטעם" — לפי
הפירוש דבר זה קרה מאוחר. ראה פירוש "חכמי צרפת".
797 שמתחילה הבאיש ואח"כ "וירום תולעים", וצריך לפרש: וירום
תולעים וכבר הבאיש, ראה שם ברש"י ובראב"ע בפירוש הקצר ופסוק
טו בפירוש הארוך. אמנם הרמב"ן שם חולק. 798 הר"י של
"והרוג" הוא ר"י הזמן. 799 כלומר: הפירוש של "הרוג בשונאיהם"
הוא: הרגו הרוג בשונאיהם, והכתוב קצר ולא כתב את המלה "הרגו"
כי מספיקה המלה "הרוג" (שהיא "שם הפועל", ראה נוסח א) להבין
את הכוונה. 800 אחר שכבר הוזכר בפסוק הקודם: "ונוח
מאויביהם". 801 "כענין: 'עיפה נפשי להורגים' (ירמיה ד לא)"
— פירוש הר"מ חלאיו.

ר"מ חלאיו היהודים אשר בשושן העיר. ויאמר ראב"ע ז"ל⁸⁰, כי
אמר "שאר" — בעבור כי רבים היו בשושן העיר
והם היו גדולי ישראל, כלומר: היהודים אשר במדינות
אחשורוש, חוץ משושן העיר — היו כמו "שאר" —
שאינן כל כך חשובים כמו הם. נקחלו ועמוד על
נפשם — להילחם כנגד אויביהם. ונוח מאויביהם
— כי⁸¹ עמל גדול הוא להרוג השונאים, כענין: "כי
עיפה נפשי להורגים" (ירמיה ד לא). והרוג בשונאיהם
— כמו⁸²: "וירום תולעים ויבאש" (שמות טז כ), וכך
טעמו: ונוח מאויביהם אחר שהרגו בשונאיהם. חמישה
ושבעים אלף — יראה לי כי זה הוא המספר שבא
לפני המלך בשושן הבירה — הנזכר למעלה⁸³. ובבית
לא שלחו את ידם — לקחת ממנה, כי חששו רק
להציל הנפשות⁸⁴.

(יז) ביום שלושה עשר לחודש אדר — הוא שנקחלו
היהודים אשר בשאר מדינות המלך⁸⁵. ונוח בארבעה
עשר בו — נחו מן המלחמה של יום שלושה עשר.
ועשה אותו יום משתה ושמחה — מכאן שעושים
פורים ביום י"ד — הכרכים שאינן מוקפים חומה
מימות יהושע בן נון; ומפורש למטה בפסוק: "על כן
היהודים הפרזים" (להלן פסוק יט).

80 בנוסח ב. 81 ראב"ע שם בפסוק יז. 82 ראב"ע שם
בפסוק שלפניו. 83 בפסוק יא לפי פירושו שם שאין הכוונה
למספר ההורגים בשושן הבירה, אלא למספר ההורגים בכל המדינות
שבא אל המלך בשושן הבירה. 84 כפירושו לעיל בפסוק טו.
85 מה שזכר בפסוק הקודם.

יח וְהַיְּהוּדִים (קרי: וְהַיְּהוּדִים) אֲשֶׁר-בְּשׁוּשַׁן נִקְהְלוּ בְּשָׁלוֹשָׁה
 עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבַּעַּה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בַּחֲמִישֶׁה עָשָׂר בּוֹ
 וַעֲשֵׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וְשִׂמְחָה: יט עַל-כֵּן הַיְּהוּדִים
 הַפְּרוּזִים (קרי: הַפְּרוּזִים) הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרוּזוֹת עָשִׂים אֶת יוֹם
 אַרְבַּעַּה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה וּמְשֻׁתָּה וְיוֹם טוֹב

(יט) ה"פרוזים" שאינם יושבים בערי חומה — בארבעה רש"י
 עשר, ו"מוקפים חומה" — בחמישה עשר, כשושן.
 [והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון.]²⁰³ כך
 203 נוסף בשאר כ"י ובגד'.

מדינות המלך הרגו בשונאיהם ביום שלושה עשר, ועשו חכמי
 יום טוב למחרתו ביום ארבעה עשר.

(יח) וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן — הרגו בשלושה עשר
 ובארבעה עשר, ועשו יום טוב בחמישה עשר. ר' שמואל.
 (יט) עַל כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרוּזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרוּזוֹת
 — שלא נקמו בשונאיהם כי אם בשלושה עשר בלבד,
 עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר שמחה
 ומשתה ויום טוב — ביום שנתו בו מאויביהם.
 וְהַיְּהוּדִים²⁷² אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן נִקְהְלוּ — על אויביהם —
 272 "וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן נִקְהְלוּ" וגר' הוא לשון הכתוב בפסוק
 הקודם. רצ"ב.

(יט) הַפְּרוּזִים — "הפרוזים" כתיב, כי²⁵⁵ פרוז בן יומו ר"א
 הוי פרוז²⁵⁶. דבר אחר: לפי שאין מגילה נקראת בשבת²⁵⁷. כהן צדק

255 וכ"כ הרוקח, ושם מבואר שהכוונה כי "פרוזים" אותיות: "פרז
 יום". 256 מגילה יט א. 257 שם ב א. ולכן נוסף ו'. ר"ל:
 רק בשישה ימים בשבוע תיתכן קריאת המגילה.

יום משתה ושמחה — הואיל ונעשה בו נס — עשו ר"מ חלאי
 פורים בט"ו.

(יט) עַל כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרוּזִים — כמו: "מערי הפרוזי"
 (דברים ג ה), הם הכפרים²⁸; וייראה לי, כי הוא מה
 שאמר הכתוב: "הבמחנים" (במדבר יג יט) — אותם
 שאינם מוקפים חומה, כדמתרגמינן²⁹: "הבפצחין" —

86 ראב"ע נוסח ב. 87 השוה דבריו לעיל ח יא. 88 ראה ביאורו לעיל א א שגם עירות גדולות אם אינן מוקפות חומה, הרי הן
 "בכלל פרוזים". 89 אינהלום שם.

רס"ג (יט) וְיוֹם טוֹב — ויום אושר⁸² עד עתה.

82 ראה לעיל ח יז.

ראב"ע (יט) הַפְּרוּזִים — כמו: "חדלו פרוזן" (שופטים ה ז)⁵⁴⁵.
 נוסח א

545 ועניינו: בלי חומה. ראה ראב"ע זכריה ב ח. וראה מגילה ב
 ב.

ראב"ע (יח) וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן — העיר, לבדם⁸⁰², נחו
 יום ט"ו.

(יט) עַל כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרוּזִים — שאינם במדינות⁸⁰³
 עושים יום י"ד. מנות — חלק ממאכלו המוכן⁸⁰⁴.

802 שהם היחידים שנלחמו גם ב"ד, וכבשת אסתר. 803 לשיטתו
 לעיל א א שה"מדינות" הן הערים המוקפות חומה, והמוקפות חומה
 אינם עושים ב"ד. 804 ראה לעיל נוסח א ב ט ש"מנה" היא
 חלק מדבר מאכל, וכאן הוסיף הראב"ע שיהיה ממאכלו המוכן, כדי
 שיהיה ראוי לאכילה באותו יום. ראה "מגן אברהם" או"ת סי' תרצה
 ס"ק יא.

רלב"ג (יט) עַל כֵּן הַיְּהוּדִים הַפְּרוּזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרוּזוֹת
 — לפי ששושן היתה מוקפת חומה²⁵³, רצו שינהגו
 כל הערים המוקפים חומה²⁵⁴ כמנהג שושן²⁵⁵ — להזכיר

253 כן מבואר במגילה ב ב. וראה ראב"ע נוסח ב לעיל א ב ובהע'
 42. 254 אף שבמלחמה עצמה נלחמו המוקפים כמו הפרוזים
 רק ב"ד. 255 כן כתב הר"ן בפירושו על הרי"ף ריש מגילה (א)

ר"מ חלאי (יח) וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן — העיר⁸⁶. נקהלו —
 להילחם עם האויבים⁸⁷. בשלושה עשר בו — באדר.
 ובארבעה עשר בו — כמו שכתוב למעלה: "ויקהלו
 היהודים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר" (לעיל
 פסוק טו). ונוח בחמישה עשר — פירוש: נחו
 ממלחמות י"ג וי"ד. ועשה אותו — פירוש: יום ט"ו.

86 ראב"ע נוסח ב. 87 השוה דבריו לעיל ח יא. 88 ראה ביאורו לעיל א א שגם עירות גדולות אם אינן מוקפות חומה, הרי הן
 "בכלל פרוזים". 89 אינהלום שם.

וּמְשַׁלַּח מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ: ַ וַיִּכְתֹּב מֶרְדֳּכָי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־

546

ראב"ע ומשלוח — שם התואר מבניין הכבד הנוסף⁵⁴⁶, בעבור נוסח א תוספת המ"ם, ומצאנו⁵⁴⁷: "הנני משליח בך" (שמות ח יז). מנות — חלקים⁵⁴⁸, כמו: "מנה אחת אפיים" (ש"א א ה).

(כ) ויכתוב מרדכי — לכור⁵⁴⁹. לקיים⁵⁵⁰ בשנה הבאה וככה כל השנים⁵⁵¹ שמחת ימי הפורים.

546 בניין הפעיל, ולא מבניין נפעל, שבנפעל היה צריך להיות: "משלוח" כדלעיל ג יג, ראה ראב"ע שם, והמ"ם מורה שהוא מבניין הפעיל. בפירוש הארוך לשמות ל א כתב הראב"ע ש"משלוח" — הוא שם המפעל, ולא מקור — כמשמעות דבריו כאן. אך לפי דבריו בפירוש הקצר שם משמע שהוא שם הפועל. ובכמדבר י ב הביא לגבי דיון דומה את שני הפירושים, ומסכים שהוא שם הפועל. 547 שימוש בבניין הפעיל בשורש זה. וראה גם ויקרא כו כב, מ"ב טו לו, יחזקאל יד יג ועמוס ח יא. וראה מה שכתב הראב"ע בשמות שם. 548 בדברי האכילה — ראה לעיל ב ט. 549 בשונה מלהלן פסוק כט, ששם כתבה גם אסתר, וראה פירושו שם. 550 ר"ל: ויכתוב מרדכי את הדברים האלה: לקיים עליהם זכר. כן מבואר מסוף דבריו להלן פסוק כג. וראה מש"כ הראב"ע בהקדמה לנוסח א (לעיל עמ' א) שהכוונה כאן שכתב את המגילה. 551 כמפורש בסוף פסוק כא: "בכל שנה ושנה".

546

ראב"ע (כ) ויכתוב מרדכי — לכור⁸⁰⁵ כתב אחד, בעבור ימי נוסח ב הפורים.

805 בניגוד לכתיבה השנייה (להלן פסוק כט), שאז כתב עם אסתר.

ספר אסתר

רלב"ג זה הנס הנעשה שם, כי שם היה השורש והראש²⁵⁶, כמו שנתבאר כמה שקדם. ושם היו גדולי העמלקים ושריהם²⁵⁷. ולזה היו עושים את יום חמישה עשר באדר "יום משתה ושמחה" — כי בו נחו מאויביהם²⁵⁸. ואולם היהודים היושבים בערים שאין להם חומה, היו עושים את יום ארבעה עשר יום משתה ושמחה — כי בו נחו מאויביהם. ולפי שכבר נתבאר בספר "יהושע" הערים שהיו נקראים אז "ערי הפרזי", והיתה התקנה הזאת נמשכת לכל עיר שנקראת "עיר פרזות" — ידענו שבהם לכד²⁵⁹ ינהג דין ערי הפרזות, כי הם אשר מדרכם להיות בלי חומה²⁶⁰. ואולם שאר העיירות שהיה

א ד"ה "ויש כאן"), וראה גם לקטות הרמב"ן וש"ר ריש מגילה. 256 כדאיתא בריש מגילה (ב ב): "הואיל ונעשה בה נס", ובפירוש הר"ן (שם): מפני שבה היה עיקר הנס. וכ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש. 257 אשר הריגתם הבטיחה את הצלת ישראל, בהסירה מהם את הסכנה כמה שיבוא מהזמן. ראה בתועלת החמישים (להלן נספח ג עמ' שמ). 258 בשושן. 259 רק בהם. היינו: רק בערים שיש עליהם שם "ערי פרזות", שהן ערים שמדרכן (מנהגן) שתהיינה פרזות. 260 נראה שכוונתו לתת טעם (מלבד הגזירה שיה

דרשו ולמדו רבותינו²⁰⁴. ומשלוח — שם דבר, כמו: רש"י "משמר" (בראשית מב יז), "משמעתם" (ישעיה יא יד). לפיכך השי"ן נקודה רפ"י²⁰⁵.

(כ) ויכתוב מרדכי — היא המגילה הזאת כמות שהיא²⁰⁶.

204 מוסב גם על שהמוקפים קורין בט"ו (כי בכתוב לא נזכר אלא שושן), וגם על שההיקף צריך שיהיה מימות יהושע בן נון. והכל נתבאר במגילה ב ב. 205 כלומר: המ"ם של "משלוח" הנוספת על השורש אינה מ"ם השימוש במקום "מן" כמו "מקדם" (בראשית ב ח), שאז האות שאחרי המ"ם דגושה במקום הנו"ן של המלה "מן", אלא היא חלק מהמלה, ולכן השי"ן שאחריה רפוייה. 206 ר"ל: ולא רק דיני הפורים שהזכרו כאן. והשוה ראב"ע

ספר אסתר

ספר אסתר

בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונות בחמישה עשר בו — לכך עושים יום חמישה עשר יום משתה ושמחה. ר' יוסף. ומשלוח — שם דבר²⁷³, כמו: "מזמור" (תהלים ג א) ו"מגדול" (ש"ב כב נא). ר' שמואל.

(כ) ויכתוב מרדכי את הדברים האלה — כל האמור למעלה: כיצד נתקנא המן במרדכי, וכיצד נישאת אסתר

273 רש"י.

הפתוחים מן החומה, שאין להם כלל. היושבים בערי הפרזות — מכאן דרשו רבותינו ז"ל⁹⁰, ד"פרוז בן יומו — נקרא פרוז" — פירוש: בן כך שהוא מוקף, שהלך לעיר ונתעכב שם יום י"ד, קורא עימהם, "ומדפרוז" בן יומו — נקרא פרוז, מוקף בן יומו — נקרא מוקף" — פירוש: בן עיר, שהלך לכרך ונתעכב שם ביום ט"ו, קורא עימהם. עושים — מתקנים⁹² מאכל ומשתה ביום י"ד, וזהו: שמחה ומשתה ויום טוב. ומשלוח מנות — כמו: "מנה אחת" (ש"א א ה)⁹³, הוא חלק או מתנה ממאכל⁹⁴. איש לרעהו — כל אחד לרעהו, זכר לשמחה שהצילם המקום מגזירת המן.

(כ) ויכתוב מרדכי — הוא לכדו כתב⁹⁵. את הדברים האלה — פירוש⁹⁵: המגילה הזאת, כלומר: הדברים

90 מגילה יט א: "מכדי כתיב: 'היהודים הפרזים', למה לי למיכתב: 'היושבים בערי הפרזות', הא קא משמע לן — דפרוז בן יומו נקרא פרוז". 91 — המשך דברי הגמרא. 92 ראב"ע נוסח ב להלן פסוק כז. 93 ראב"ע הג"ל לעיל ב ט. 94 ראב"ע נוסח ב. 95 ראה הקדמת הראב"ע לנוסח א (לעיל עמ' א).

מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֹׁרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהַרְחוֹקִים: כֹּא לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לַהֲיֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבַּעַה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם-חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל-שָׁנָה וּשְׁנָה:

מגילת אסתר

מגילת אסתר

ראב"ע (כא) לקיים — מהבניין הכבוד הדגוש⁸⁰⁶. ואין ראייה נוסח ב מוזאת המלה כי פועל "קם" משולש⁸⁰⁷, כי הם שניים שרשים⁸⁰⁸, כמו: "הלוך אלך עימך" (שופטים ד ט)⁸⁰⁹. וצויה לשמוח ביום ט"ו בעבור כבוד היהודים אשר בשושן שיעשו אנשי הדורות כמעשיהם.

806 פ'על. 807 שיש מוכיחים (ר"י חיוג' בספרו "אותיות הנוח" עמ' 7 והביאו הראב"ע בקהלת יב ה ובספר "צחות" לג א) ממלה זו, שהפועל "קם" — שורשו בן שלוש אותיות: "קום". 808 א"א להוכיח ששורש המילה "קם" — הוא: "קום", שאפשר ששני שרשים הם: "קם" ו"קום". כ"כ הראב"ע בספר "צחות" שם ובספר "שפה ברורה" (כו ב). אמנם בקהלת שם מסכים הראב"ע להוכחת הרי"י חיוג' מהפסוק שלפנינו. ואולי כוונתו שם שאחרי שנודע שפועל "קם" הוא באמת מג' אותיות, שוב מסתבר ש"קום" ו"קם" — שורש אחד, וכאן אינו אומר אלא שראיה — אין. 809 שהם שני שרשים: "הלוך" הוא משורש "הלך", ובעתיד היה צ"ל: "אהלוך", ואילו "אלך" הוא משורש "ילך", כי לא ייתכן שתיעלם הה"א השורשית של "הלך" באמצע המלה, כי אין הה"א מאותיות המשך. וכ"כ גם ר"י חיוג' שם, אע"פ שהוא כן מוכיח מכאן שפועל "קם" הוא משורש בן שלוש אותיות.

רלב"ג מדרכם להיות בצורות — אף על פי שאין להם חומה עתה, אין דינם דין "ערי הפרזי" לזה העניין²⁶¹. והנה העניין ב"יום משתה ושמתה" היה לפרסם הנס²⁶². ולפי

שבמגילה ב ב) לדברי חז"ל שציר שהיתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון אין דינה כפרוה אף אם בימי אחשורוש לא היתה מוקפת חומה. והיינו: משום ש"ערי פרוות" אינן ערים שאינן מוקפות חומה, אלא ערים שאין דרכן להיות מוקפות חומה, ולכן בוודאי לא שייך לדון בכל עיר כפי מצבה עתה, אלא כפי מצבה המקורי. ואין נדע מצבה המקורי של כל עיר — מספר יהושע, שם נתבאר הערים שהן "ערי הפרזי", וגם שם הכוונה: ערים שדרכן להיות פרוות (ולפי זה, גם "עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון", אין הכוונה שהיתה בפועל מוקפת אז, אלא שהיתה מוגדרת אז כעיר מוקפת, כי הלוא לפי דברי הרלב"ג, אין הדבר תלוי אלא במצבה המקורי בעת בנייתה). והשוה תועלת הנ"א (להלן נספח ג עמ' שמ). אך צ"ע, היכן מצינו בספר יהושע רשימה של "ערי הפרזי". ואולי כוונתו לפי דברי רשב"ל בירושלמי ריש מגילה שלא מנה יהושע אלא הערים המוקפות חומה (יהושע פרקים טו-טז), שלפי זה, כל מה שלא נמנה הוא בכלל "ערי הפרזי". וצ"ע. 261 "כי אנחנו נקרא הבקי במלאכת הרפואה: 'רופא', גם בעת שלא יתעסק במלאכת הרפואה. וכן העניין מה שידמה לזה". כמבואר בדברי הרלב"ג במקום השמיני מהשורשים הכוללים, בפתיחה לפירוש התורה (ח"א עמ' י). 262 רש"י מגילה ד ד"ה "זומך כבוד". ועי' תוס' שם ד"ה "חייב".

למלכות וביטלה גזירתו. הכל כתב. מה²⁷⁴ ראו לעשות חבמי משתה, ומה הגיע אליהם זו גזירת המן וישועת אסתר צרפת ומרדכי.

(כא) להיות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר — היהודים הפרזים, ואת יום חמישה עשר בו — היהודים אשר בשושן²⁷⁵, בכל שנה ושנה.

274 "מה ראו ... ומרדכי" — בפירוש המיוחס לר"י קרא (הג"ל כהע' 20) חסר, ולכאורה מקום הדברים הללו להלן פסוק כו על המלים: "ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם". 275 לכאורה זה שלא כמבואר במגילה ב ב שלא רק שושן בט"ו, אלא כל המוקפים. וצ"ע.

(כא) את יום ארבעה עשר — הפרזים. ואת יום ר"ד חמישה עשר — בשושן¹²⁴.

124 ראה הע' 275 בפירוש "חבמי צרפת".

האלה הכתובים בזאת המגילה. וישלח ספרים — ר"מ חלאני מעצמו⁹⁶. אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש — פירוש: אותם שהיו בכלל הגזירה של המן ונמלטו ממנה. הקרובים — ממנו. והרחוקים — ממנו⁹⁷.

(כא-כב) לקיים עליהם — פירוש: אלה הספרים של כל היהודים, שיקיימו עליהם להיות עושים — פורים את יום ארבעה עשר — הכרכים שאינם מוקפים חומה⁹⁸ מימות יהושע, ואת יום חמישה עשר — המוקפים חומה מימות יהושע. ומפרש בירושלמי⁹⁹: "מאי טעמא סמכו הדבר ליהושע — כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל". בכל שנה ושנה — יעשו אלה שני

96 בשונה מהספרים הנ"ל ח י ששלחם בשם המלך. 97 "קרוב" ו"רחוק" הוא רק ביחס לדבר כלשהו, והכתוב קיצר ולא פירש ביחס למה הם קרובים ורחוקים, לכן הוא מוסיף: "הקרובים ממנו". 98 "כרכים שאינם מוקפים חומה" — לשון כעין זו ברש"י בראשית כה טז, אך מן המשנה בריש מגילה ומסוגיית הגמ' שם נראה שמה שאינו מוקף חומה אינו קרי "כרך". 99 מגילה פ"א ה"א, ולפנינו בשינויים.

כב פִּימִים אֲשֶׁר-נָחוּ בָּהֶם הַיְּהוּדִים מֵאִיבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ
אֲשֶׁר נֶהְפָּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב
לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשִׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשָׁלַח מְנוֹת אִישׁ

רס"ג (כב) כִּימִים — כאותם שני הימים.

(כב) ומשלוח מנות איש לרעהו — שאינו צריך לו. חכמי
ומתנות לאביונים — מפני²⁷⁶ שהם צריכים²⁷⁷. צרפת

276 אולי כוונתו לבאר למה "משלוח מנות" נאמר בלשון יחיד ואילו
"מתנות לאביונים" בלשון רבים. 277 השוה ראב"ע נוסח ב.

ראב"ע (כב) וטעם "כִּימִים אֲשֶׁר נָחוּ בָּהֶם הַיְּהוּדִים" —
כעבור⁵⁵² שחשבו שנותינו ישוב⁵⁵³ בסוף המחזור בשנת
החמה⁵⁵⁴, רק חודשינו הם אחר הלבנה⁵⁵⁵. והנה פירוש
"כִּימִים" — שיהיו הימים קרובים באורך⁵⁵⁶ לימים
הראשונים שהיו בהם הפורים, וזה ייתכן לנו בתוספת
אדר שני⁵⁵⁷, על כן הוצרך הכתוב לומר: והחודש אשר
נהפך להם⁵⁵⁸, ולעולם יהיה הסמוך לניסן בשנה פשוטה
או מעוברת⁵⁵⁹. ומפרשים אמרו, כי טעם "והחודש" —

552 מבאר איך יהיו תמיד ימי הפורים כאותם ימים שהיה בהם הגס.
553 י"ג: "ישוב". 554 "מחזור" הוא תשע עשרה שנה, ועל ידי
הוספת שבעה חודשים בכל תשע עשרה שנה (היינו: אדר ב בשנים
ג"ח אד"ט משנות המחזור), משתווים שנותינו עם שנות החמה.
555 כלומר: מאחר שמעברים את השנה, יוצאים ימי הפורים בכל
שנה באותה תקופה שהיה בה הגס. אם לא היו עושים כן, היו ימי
הפורים נסוגים בכל שנה באחד עשר יום, מכיוון שחודשינו הם
חודשי הלבנה, ושנים עשר חודשי לבנה הם אחד עשר יום פחות
משנת חמה, ולפעמים היה יוצא פורים בקיץ שהימים ארוכים ולפעמים
בחורף שהימים קצרים. 556 כלומר: חלק ה"יום" של היממה
יהיה דומה באורכו ל"יום" שהיה בו הפורים. 557 רק ע"י תוספת
אדר שני ייתכן שלעולם יתול פורים בתקופת השנה שהיה בה הגס,
משא"כ בלא עיבור, היה מתרחק כל שנה בי"א יום. 558 כלומר:
מאחר שמוסיפים חודש ועושים את הפורים בחודש השני, הרי אף
שהימים קרובים באורך אל הימים הראשונים שהיה בהם הפורים,
אבל החודש הרי הוא לכאורה חודש אחר, כי הגס הרי היה בחודש
השנים עשר, ואנו עושים פורים בחודש השלושה עשר, לכן הוסיף
הכתוב: "והחודש אשר נהפך להם", כלומר: ובהחודש אשר נהפך
להם (הכ"ף של "כִּימִים" מוסב גם על "החודש"), והיינו: שגם
החודש צריך שיהיה דומה בתקופת השנה לחודש שהיה בו הגס.
559 כדעת רשב"ג במגילה ו ב. והוא מבואר לפי דברי הראב"ע
שצריך שהחודש יהיה באותה תקופה של החודש שהיה בו הגס.

ראב"ע (כב) כִּימִים — כימי המספר מהחודש — שלא יוסיפו
נוסח ב ולא יגרעו⁸¹⁰, ושיעשו זה בחודש אדר ולא בחודש
אחר⁸¹¹. ויש אומרים⁸¹², כי מכאן רמז לעשות פורים
בכל שנה מעוברת, באדר הסמוך לניסן. והטעם: בסוף
השנה⁸¹³. לרעהו — שיש לו⁸¹⁴; ו-לֹאֲבִיוֹנִים — שאין

810 כפירוש "אחרים" בנוסח א שהכ"ף של "כִּימִים" פירושה:
שכמספר ימי החודש שנחו, כך יעשו כל שנה. 811 זה פירוש
"והחודש", כלומר: בחודש זה. וכאן לא נאמר "בהחודש", כי מדובר
בחודש אחד ולא בשניים. 812 ראה נוסח א. 813 כמו שהיו
אז ימי הפורים בימי סוף השנה — כך יש לעשותם בכל שנה בסופה.
814 משלוח מנות לרעהו, אף שאין חסר לו.

הימים — פורים. ימי משתה ושמחה — מכאן אמרו ר"מ חלאי
רבותינו ז"ל¹⁰⁰: "סעודת פורים שאכלה כלילה — לא
יצא, [ימי] משתה ושמחה' כתיב". כִּימִים — כ"ף
הדמיון, כלומר¹⁰¹: כמו אותם ימים אשר נחו היהודים
ממלחמת אויביהם — יעשו אותם פורים באותם הימים
עצמם, והם: י"ד וט"ו — אין מקדימין ואין מאחרים.
והחודש אשר נהפך — פירוש: כמו אותו החודש¹⁰²
שעשה להם המקום נס והוא אדר — כן יעשו הם
בכל שנה בחודש אדר ולא¹⁰³ בחודש אחר. יש לומדים¹⁰⁴
מכאן, רמז לעשות פורים בכל אדר הסמוך לניסן —

100 מגילה ז ב. 101 ראב"ע נוסח ב. וראה נוסח א. 102 כף
הדמיון של "כִּימִים" מוסבת גם על "והחודש", כאילו כתוב:
"והחודש". 103 ראב"ע שם. 104 ראב"ע שם בשם יש אומרים.

שבא התחלתו ע"י משתה²⁶³ בעזר הצור, רצו לפרסם רלב"ג
זה העניין שיהיה "יום משתה". וזה אמנם הוא לאכול
מטעמים ולשתות לשובע²⁶⁴, ואולם ייקרא "משתה"
מפני קביעות הסעודה על היין²⁶⁵. כי כן ראוי²⁶⁶ —
זכר למשתה אסתר ואחשוורוש [והמן], שנקרא "משתה
היין" כמו שקדם²⁶⁷. וה"שמחה" היתה להראות שכבר
הפך להם ה' יתברך זה היום מיגון לשמחה. והנה לא
תמצא במה שקיבלו היהודים עליהם ועל זרעם²⁶⁸ שיהיה
נזכר "יום טוב", כי לא קיבלו עליהם שיהיה זה היום
"יום טוב"²⁶⁹. ר"משלוח מנות איש לרעהו" תיקנו גם

263 לעיל א ג. ראה התועלת הנ"א (להלן נספח ג עמ' שמא) ד"ה
"והנה סידרו שיהיה ימי משתה". 264 כלומר: עיקר הכוונה בימי
משתה הוא לאו דווקא לשתות, אלא גם לאכול מטעמים, ומה
שקראוהו "משתה" הוא מפני קביעות הסעודה על היין. 265 ראה
רש"י לעיל ה ד. 266 לקבוע את הסעודה על היין.
267 במשתה הראשון — ה ו, ובמשתה השני — ז ב. 268 להלן
פסוק כז. 269 מגילה ב.

לְרַעְהוּ וּמִתְנֹת לְאַבְיָנִים: כַּג וְקִיבֹל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר-הִחֲלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר-כָּתַב מַרְדֳּכָי אֲלֵיהֶם:

שכל אחד ואחד קיבל, כמו: "בנות צעדה" (בראשית ראב"ע מט כב) 565; או שתחסר מלת "כל" 566, והראשון הוא הנכון 567; ומדקדק 568 אמר, כי "וקיבל" שב למרדכי 569, והוא 570 יוצא לשניים פעולים 571; אם כן, מה טעם: **את**

במקומות רבים... 'בנות צעדה עלי שור' — כל בת צעדה כל אחת ואחת במקומו... — ראב"ע קהלת י א. 566 "וקיבל כל היהודים", והמלה "כל" — לשון יחיד. וראה הע' הבאה. 567 כנראה, משום שגם כשכתוב "כל" צ"ל בלשון רבים, וכמו: "ויכוסו כל ההרים" (בראשית ז ט). 568 אינו ר' יונה אבן ג'נאח (אף שהראב"ע קורא לו במקומות רבים: "ומדקדק אחד" — ראה "אבן עזרא על התורה" מהדורת "מוסד הרב קוק", מבוא עמ' 63), שכן לדעתו בספר הרקמה שעזר יז (עמ' ריב) זוהי דרך בלשון לדבר בלשון יחיד במקום שהכינוי קודם לשם. 569 הנוצר בפסוק כ. כלומר: מרדכי כתב את הדברים הנוצרים וקיבל את היהודים וכו'. 570 היינו: הפועל "וקיבל". 571 מרדכי פעל ביהודים שיקבלו את אשר החלו לעשות. "פועל יוצא לשני פעולים" — צורת פועל שחפוצל פועל בשני להפעיל את השלישי.

ראב"ע על אדר שני 560; ואחרים אמרו 561, כי "כימים" — יום ארבעה עשר וחמישה עשר 562; ואם כן, היה ראוי שיאמר: "ובחודש", ולא: "והחודש" 563. (כג) וקיבל — כמו לשון ארמית 564; ובא לשון יחיד,

560 לכאורה זהו הפירוש הראשון. וצ"ע. 561 ראה רש"י מגילה ב א ד"ה "לדורות הוא דכתיב". 562 כלומר: לא כפירוש שהכוונה: כמו אותם ימים מצד תקופתם, אלא: כמו אותם ימים מצד מספרם. 563 כי רק אם "כימים" פירושו: כמו אותם ימים בתקופת השנה, מתפרש גם "והחודש": "וכהחודש", כנ"ל שגם החודש צריך שיהיה כמו אותו חודש מצד התקופה, אבל אם "כימים" פירושו: כאותו מספר ימים, ואין בפסוק שום התייחסות לענין התאמת התקופה, אם כן, לאיזה ענין נאמר שיהיה גם "כהחודש", ואם כן, היה ראוי שיאמר: "ובחודש". 564 כלומר: "קיבל" האמור כאן, הוא במשמעות של "קיבל" בלשון ארמית, שפירושו: הסכמה לעשייה. ראה בראשית לט י: "ולא שמע אליה" — בתרגום: "ולא קבל מינה". השווה "ספר השרשים" לר"י אבן ג'נאח שורש "קבל". 565 נמצא בכל המקרא לשון יחיד במקום רבים

ראב"ע להם. והמלה 815, מגזרת: "אם תאבו" (ישעיה א יט) 816, נוסח ב כי הם מתאווים 817 לכל דבר, בעבור שאין ידם משגת 818.

815 "אביון". 816 מן: "אבה". וכן הוא בספר "אותיות הנוח והמשך" לר"י חיוג' עמ' 68. 817 "מתאווים" — כ"ה בכ"י. אך לכאורה צ"ל: "מתאבים", מן: "אבה", כמו שכאן: "אביון". אמנם לא מצאנו "אבה" בכניין התפעל, וא"כ צ"ל לכאורה: "אובים". 818 "אביון" — היינו: רוצה, ולא מרומז בשמו מה הוא רוצה, והיינו: כי הוא רוצה הכל, כי אין לו כלום. והשוה רש"י דברים כד יד.

רלב"ג כן 270 — להרבות השמחה, שישלח כל איש לרעהו מנות. והנה יהיה זה לכל הפחות שתי מנות 271 משתי מינים 272. ו"מתנות לאביונים" 273 — זה יהיה לכל הפחות שתי מתנות לשני אביונים 274.

(כג) וקיבל היהודים את אשר החלו לעשות וגו' — ר"ל: שכבר קיבל כל אחד מהיהודים 275 את אשר החלו לעשות מעצמם 276, והוא לעשות היום אשר נחו בו מאויביהם — "יום משתה ושמחה", ומה שכתב מרדכי אליהם — לשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. עם מה שהחלו לעשות הימים ההם יום משתה

270 נזכר בפסוק שלפנינו ובמה שכתב מרדכי (פסוק כב). 271 שם ז א. 272 עי' ערוך השלחן סי' תרצה סי' ד וספר ראש יוסף מגילה ז א. 273 נזכר רק במה שכתב מרדכי (פסוק כב). 274 מגילה שם. 275 ראב"ע נוסח א. 276 לפני תקנת מרדכי — פס' יז-יט.

(כג) וקיבל היהודים — וקבלת היהודים. אשר החלו חכמי לעשות — כך כתבו להם: "אחינו כל בית ישראל צרפת

(כב) לאביונים — חסר וי"ו כתיב — ללמד 258: כל ר"א הפושט ידו ליטול בפורים, אין בודקים אם אביון הוא וצריך 259.

258 וכ"כ הרוקת. 259 ירושלמי מגילה פ"א ה"ד. וראה בחידושי הרמב"ן ב"מ עה ב.

הפסוק

בשנה מעוברת. ומשלוח מנות — אמרו רבותינו ר"מ חלאי ז"ל 105: "שתי מתנות לאדם אחד. איש לרעהו — אפילו יש לו 106; ומתנות לאביונים — שאין להם, והם המתאווים לכל דבר 106. ובמדרש 105: "שתי מתנות לשני אביונים".

(כג) וקיבל היהודים — כולם כאיש אחד 107. ומדרשו 108: "וקיבל" — רבן של יהודים, פירוש: הסכים עימהם שיעשו פורים באלה הימים בכל שנה ושנה. את אשר החלו — פירוש: שיקיימו עליהם לעשות פורים בכל שנה ושנה, כמו שהתחילו הם מעצמם לעשות 109, וכמו ש-כתב מרדכי אליהם, ככתוב למעלה: "וישלח ספרים וגו' לקיים עליהם" וגו' (לעיל פסוקים כ-כא).

105 מגילה ז א. 106 ראב"ע נוסח ב. 107 ולכן כתוב בלשון יחיד. וכ"ה במדרש "לקח טוב". 108 תנחומא ויחי ח; וות רבה ד ה. 109 השווה רלב"ג.

כד כִּי הָמָן בֶּן-הַמֶּדְתָּא הָאֲגָגִי צִרַר כָּל-הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל-הַיְּהוּדִים לְאַבְדֵם וְהָפֵל הוּא הַגּוֹרֵל לְהִמָּם

ראב"ע אשר החלו לעשות⁵⁷²; רק הוא: שקיבלו אשר עשו נוסח א בתחילה, כי עשו בשנה הבאה פורים⁵⁷³, ואת אשר כתב מרדכי — לעשות כן בכל שנה ושנה⁵⁷⁴.

(כד) כי המן בן המדתא — הטעם⁵⁷⁵: דין הוא שיקבלו זה, כי לולי זאת התשועה — נמחה שמם ושם זרעם, ויזכרו אותה בכל שנה להודות ה' אשר לו נתכנו עלילות⁵⁷⁶. דגשות מ"ם "לְהִמָּם" — לחסרוך מ"ם הכפלה⁵⁷⁷.

בהקדמה לנוסח א. ועי' ב"ב טו א שאנשי כנה"ג (שמרדכי הוא רק אחד מהם) כתבו ספר אסתר. וראה רש"י שם שמגילת אסתר לא נכתבה בגולה משום שלא ניתנה נבואה ליכתב בחו"ל, וסותר לכאורה לפירושו כאן. ועי' חידושי מרן רי"ז הלוי הל' מגילה פ"ב ה"ט שדברי רש"י בב"ב הם לגבי כתיבה מתורת כתבי הקודש שזה היה רק בארץ ישראל, ודבריו כאן הם על כתיבת סיפור הדברים בלבד (ואמנם, כן נראה מדברי רש"י להלן פסוק לב). 207 נראה כוונתו, שאף שכתוב רק "לאבדם", הכוונה: "להומם ולאבדם", כמו בסוף הפסוק.

572 נראה כוונתו, שאם "וקיבל היהודים" פירושו: "וקיבלו היהודים", מוכנת הכפילות של "את אשר החלו לעשות" ו"את אשר כתב מרדכי", וכמו שהוא מפרש והולך: "את אשר החלו לעשות" מוסב על השנה השנייה, שאת זאת קיבלו על עצמם אף בלא צוואת מרדכי, ו"את אשר כתב מרדכי" מוסב על כל שנה ושנה, שאת זאת קיבלו על עצמם מצד צוואתו, אבל אם "וקיבל היהודים" פירושו שהוא עשה שהיהודים יקבלו, אם כן, הרי גם מה שעשו בשנה הראשונה הוא מכותו, ולא היה לו לכתוב אלא: "וקיבל היהודים את אשר כתב מרדכי אליהם". 573 גם ללא דברי מרדכי. 574 כמפורש להלן פסוק כז, וכמש"כ שם הראב"ע, וראה גם לעיל פסוק כ. 575 מבאר איך דברים אלה נותנים טעם לאמור לפני כן. 576 ע"פ ש"א ב ג. 577 שהשוורש: "המם". והיה צריך להיות: "להמםם" (לְהִמָּם-אותם). והוא בכניין הקל.

אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש, יודע לכם שכבר החלו לעשות יום טוב במקומנו ב"ד ובט"ו באדר". ואת אשר כתב מרדכי אליהם — שיהוג הדבר לדורות, ומה ראו לעשות יום-טוב, ומה ראה אחשוורוש שגזר להשמיד ולהרוג את כל היהודים.

(כד-כה) כי המן בן המדתא וגו' — כענין זה היה כתוב באיגרת: "איש אחד קם עלינו לאבדנו בימי המלך אחשוורוש והמן האגגי שמו, והיתה לנו אחות מזרע בנימין ושמה אסתר, ותילקח אסתר אל המלך,

ראב"ע (כד) כי המן — הטעם: להזכיר פלאי ה' — איך הציל את ישראל מיד המן, על כן אמרו חכמים ז"ל⁵⁷⁸: קריאת המגילה כקריאת ההלל. לחומם — טרם בוא הזמן⁵⁷⁹; ולאבדם — במועד הנזכר.

819 מגילה יד א: "קרייתא זו הלילא". 820 "להומם" פירושו: לזרוע בהם מהומה, וזה קרה מיד בהיודע להם דבר הגזירה. אך ק"ק, שהרי לשון הכתוב הוא שהפיל פור להומם, והלא הפור נפל רק על י"ג באדר, הוא היום המעוטר לאבדם.

(כד) הוא הגורל — שהטיל להומם ולאבדם. רי"ד

(כד) הפ(י)ל פור — חסר יו"ד כתיב — כי יו"ד ר"א בני המן הפילו הגורל לפניו⁵⁸⁰. כהן צדק

260 וכ"כ הרוקח.

רלב"ג ושמחה⁵⁷⁷. והנה לא קיבלו עליהם לעשות "יום טוב" בעתיד⁵⁷⁸, כי במה שכתב מרדכי אליהם לא תמצא שיהיה מתנות לאביונים, אף על פי שלא החלו לעשות כן.

277 עי' רמב"ן מגילה ב א. 278 ראה פסוק הקודם ובהע' 269.

הנועד בגורלו⁵⁸¹; ולאבדם — בבוא הזמן⁵⁸². על כן ר"מ חלאיו צריכים היהודים לשבח ולהלל למי שעשה להם את כל הניסים האלה, ומפני זה⁵⁸³ אמרו רבותינו ז"ל⁵⁸⁴: "קריאתה זו היא הללה".

(כד) כי המן — פירושו⁵⁸⁵: יזכרו פלאי ה' בכל שנה ושנה, כי הצילים המקום ממה שחשב עליהם המן בן המדתא — מזרע⁵⁸⁶ אגג⁵⁸⁷. והפיל פור — לשון פרס⁵⁸⁸; הגורל — בלשון עברי. לחומם — טרם הזמן

113 ראב"ע לעיל ג ג. 114 ראב"ע נוסח ב. 115 מגילה יד א.

110 ראב"ע נוסח ב. 111 אולי צריך לומר: "האגגי" — מזרע אגג. 112 ע"פ הראב"ע נוסח ב לעיל ג י.

וְלֹא־אֶבְדָּם׃ כֹּה וַיְבֹאֶהָ לְפָנַי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב׃ מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ׃ וַתֵּלֹךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃

רס"ג (כה) **אמר עם הספר** — אמר את דבריו עם הספר.

ראב"ע (כה) **ובבואה לפני המלך** — הטעם: כי המן חשב נוסח א לאבד היהודים, וכאשר באה אסתר⁵⁷⁸ אל המלך ותבקש על עמה, **אמר המלך שיכתוב עם הספר: ישוב מחשבתו הרעה**, על כן בטלו הספרים הראשונים⁵⁷⁹.

⁵⁷⁸ "ובבואה" מוסב על אסתר, אף שהיא לא נזכרת בפסוקים הקודמים (וראה פירוש "עקידת יצחק" שחמה על זה), וכתרגומים ורש"י. וראה נוסח ב באופן אחר. ⁵⁷⁹ בספר "מנות הלוי" פירש כוונתו כאן על פי המבואר לעיל ח שבאיגרות השניות היה כתוב שהמן כתב באיגרות הראשונות להיפך מדברי אחשוורוש, וזהו שאמר: "ישוב מחשבתו הרעה", כלומר: אני חשבתי לטובה והוא חשבה לרעה, ממנו היה ולא ממני, ומכיוון שכתבו כך בתוך האיגרות עצמן שנכתבו ונחתמו בטבעת המלך, אפשר היה לבטל את האיגרות הראשונות.

ראב"ע (כה) **ובבואה** — יש אומרים⁸²¹: בבוא אסתר לבקש נוסח ב על עמה, אמר המלך שייכתב בספר: **ישוב מחשבתו הרעה על ראשו ותלו אותו**, ועוד יתלו בניו⁸²²; או טעם "**ובבואה**" — כאשר נזכרה זאת הגזירה⁸²³ וזה המעשה לפני המלך, אמר המלך שייכתב בספר זכרונות שנתלה המן ובניו. והוא הנכון בעיני⁸²⁴.

⁸²¹ כן הוא בתרגומים, וכן פירש ורש"י. והשוה נוסח א. ⁸²² "ואין טעם לפירוש זה לפי לשון הפסוקים הכתובים בעניין" — ר"מ חלאיו. ⁸²³ לפי זה, "ובבואה" מוסב על הדבר האמור בפסוק הקודם, ולא על אסתר. ⁸²⁴ בפירוש הר"מ חלאיו הנ"ל: "גם זה הפירוש איננו נכון בעיני, שאם כן, מה טעם למלת 'עם הספר'".

רלב"ג (כה) **ובבואה לפני המלך** — ר"ל: כי בבוא אסתר²⁷⁹ בפעם השנית לפני המלך²⁸⁰, אמר המלך²⁸¹ שעם קיום²⁸² הספר הראשון²⁸³ — ישוב על ראש המן כפי מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים. וזה אמנם היה באופן שזכרנו²⁸⁴.

²⁷⁹ כתרגומים וכרוכ המפרשים ש"ובבואה" מוסב על אסתר. ראה הע' ²⁰⁸ ברש"י. ²⁸⁰ לעיל ח ג-ו. ²⁸¹ שם ז-ח. ²⁸² "היות" — א. ²⁸³ שעם קיום — על אף קיום הספר הראשון (לעיל ג יב-יד) שאין להשיבו ולבטלו, כי "כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיבו". ²⁸⁴ לעיל ח ג-ז.

(כה) **ובבואה** — אסתר²⁰⁸ אל המלך להתחנן לו. **אמר** רש"י המלך²⁰⁹ **עם הספר** — אמר בפיו וציוה לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה בראשו.

²⁰⁸ כן הוא בתרגומים, וראה "עקידת יצחק" שחמה הרי היא לא נזכרת בפסוקים שלפני כן. וראה ראב"ע נוסח ב. ²⁰⁹ ע"י מגילה טז ב ששאלו: "אמרה מיבעי ליה", ולמדו מזה שיש לקרוא את המגילה מתוך הספר, ונראה שלא פירשו את הפשט כדברי רש"י כאן. ועי' תוס' שם ד"ה "אמרה", וראה גם בפ"י ר"מ חלאיו כאן.

ובבואה לפני המלך לבקש מלפניו על עמה²⁷⁸, אמר **המלך עם הספר** שכבר הגיע לכם מפעם הראשון להעביר את רעת המן האגגי²⁷⁹ — לבד מדברי האיגרת הראשונה, אמר עוד דבר זה, ש-**ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו**²⁸⁰. **ותלו אותו ואת בניו על העץ** — "גם יודע לכם אחינו בית ישראל, שכבר תלו אותו ואת בניו על העץ", כי באיגרת הראשונה לא נכתב כי אם להעביר את רעת המן האגגי ²⁷⁸ "ובבואה" מוסב על אסתר אף שלא נזכרה בכתוב, ראה רש"י וראב"ע. ²⁷⁹ הספר שהגיע אליכם בפעם הראשונה, אחרי שבאה אסתר לפני המלך והתחננה לו "להעביר את רעת המן האגגי" (לעיל ח ג) ונעתר לה המלך והרשה אותנו לכתוב לכם מה שכתבנו (שם יא-ג). ²⁸⁰ הוא מה שאמר: "תלוהו עליו" (לעיל ז ט).

(כה) **ובבואה לפני המלך** — [כשבאה אסתר¹²⁵ לפני ר"ד המלך] להתחנן לפניו, לבטל¹²⁶ הגזירה שגזר המן על היהודים. **אמר** — אחשוורוש — **עם הספר** — כלומר: דיבור זה נכתב באותם הספרים והכתבים ששלח אחר כן לבטל הגזירה. **ישוב מחשבתו הרעה**, של המן, **אשר חשב על היהודים** — **על ראשו**. ותלו

¹²⁵ כתרגומים ורש"י וראב"ע נוסח א, וראה ראב"ע נוסח ב שאינו מוסב על אסתר אלא על הגזירה. ¹²⁶ "שיבטל" — פ.

(כה) **ובבואה** — יש אומרים¹¹⁶: "בבוא אסתר לבקש על עמה, **אמר המלך שייכתב בספר: ישוב מחשבתו הרעה ... על ראשו ותלו אותו**, ועוד יתלו בניו"; ואין טעם לפירוש זה לפי לשון הפסוקים הכתובים בעניין¹¹⁷; ויאמר ראב"ע ז"ל¹¹⁸, כי "כאשר נזכרה זאת ¹¹⁶ מוכח בראב"ע נוסח ב. ¹¹⁷ כי לא מצאנו שאמנם אמר כן. ¹¹⁸ בנוסח ב.

כּו עַל-כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פּוּרִים עַל-שֵׁם הַפּוֹר עַל-כֵּן עַל-כָּל-דְּבָרֵי הָאֲגֵרָת הַזֹּאת וּמָה-רָאוּ עַל-פְּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם:

(כו) על כן על כל דברי האיגרת הזאת — נקבעו רש"י הימים האלה²¹⁰, ולכן נכתבה, ולדעת דורות הבאים מה ראו עושי המעשים הללו שעשאו, ומה הגיע אליהם — מה²¹¹ ראה אחשוורוש שנשתמש בכלי 210 ואינו מוסב על האמור לפני כן: "על כן קראו לימים האלה פורים". 211 כל הקטע על פי מגילה יט א בשינויים.

— "אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם" (לעיל ט חכמי א) אבל לא נכתב בה באיגרת זאת "מה ראו על ככה" — שגזרו "להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים"²⁸², ומה ראו עכשיו שגזרו שיהיה הדבר נהפך — "אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם". כי אז 281 והוא תמצית הכתוב בספר הראשון — ח יא-ג. 282 לעיל ג יג.

אותו — כלומר: ואני ציויתי לתלותו כבר, ותלו אותו ואת בניו על העץ. כל זה¹²⁷ נכתב בכתבים אחרים. (כו) על כן קראו לימים האלה פורים, על שם הפור — שהטיל המן. על כן, על כל דברי — 127 גם המלים "ותלו אותו ואת בניו על העץ", ואין זה דברי סיפור של כותב המגילה. והשוה פירוש "חכמי צרפת".

הגזירה וזה המעשה לפני המלך, אמר המלך שייכתב ר"מ חלא בספר הזכרונות שנתלה המן ובניו; גם זה הפירוש איננו נכון בעיני, שאם כן, מה טעם למלת "עם הספר"¹¹⁹; והנכון בעיני, כי בבואה — אסתר לפני המלך — לבקש שיתלו עשרת בני המן ונתן לה המלך שאלתה, אמר — מרדכי עם הספר ששלח ליהודים לכל מדינה ומדינה שיקיימו עליהם לעשות י"ד וט"ו באדר הפורים: שיזכרו¹²⁰ פלאי ה', כי המן בן המדתא חשב על היהודים לאבדם, ושם מחשבתו הרעה ... על ראשו כי תלו אותו ואת בניו על העץ — הידוע¹²¹ אשר עשה המן, ואל תתמה על מלת "ישוב"¹²² — כי הוא עתיד במקום עבר, וכמוהו: "ועודנו לא ישוב ורשעה" (ירמיה מ ה). (כו) על כן קראו — היהודים. לימים האלה —

119 הלוא אין כאן שני דברים שיהיה שייך לומר: "עם". 120 זהו מה ששלח עם הספר. 121 ע"פ הראב"ע נוסח ב לעיל פסוק יג בפירוש הראשון. 122 בלשון עתיד, ולפי פירושו הכוונה: "ושב", לכאורה זה קשה גם על פירוש הראב"ע שהביא.

רס"ג (כו) על שם הפור — על שם אותו הפור, וכפי המסופר באיגרת הזו מה היה ומה הגיע אליהם⁸³.

83 "על כן" השני מוסב גם על הראשון, ולא כרלב"ג. עיי"ש.

ראב"ע (כו) פירוש "על כן" השני⁵⁸⁰: על כל דברי האיגרת נוסח א הזאת⁵⁸¹. מגזרת: "אגרה בקציר מאכלה" (משלי ו ח), והטעם: מחכרת המלים⁵⁸². ומה ראו — בעבור שראו הפלאים⁵⁸³. ומה הגיע — באמצעות האונייים⁵⁸⁴.

580 שמוזכר "על כן" גם בתחילת הפסוק. 581 שהמילים "על כל דברי האיגרת הזאת" — מבארים את המלים: "על כן". ואף שמוזכר לעיל: "על כן", חזר הפסוק ומבאר שמה שאמר "על כן" — היינו: "על כל דברי האיגרת הזאת". 582 = קובץ מילים. "איגרת" — מלשון: אוסף, וכעין זה ב"ספר השרשים" לרד"ק שורש "אגר". 583 "ומה ראו" — פירושו: ובעבור שראו, והיינו: את הפלאים. 584 ראה נוסח ב.

ראב"ע (כו) פורים — בעבור היותם שני ימים⁸²⁵. ושם לפרש נוסח ב מלת "על כן"⁸²⁶, והוא: על כל דברי האיגרת הזאת. ומה ראו על ככה — הם שראו זה המעשה, ואחריהם קיבלו מהם⁸²⁷, וזהו: ומה הגיע אליהם.

825 לכן השם: "פורים" — בלשון רבים, אף שהוא על שם "הפור" — לשון יחיד. 826 כאומר: "על כן" שאמרתי, כוונתי: "על כל דברי האיגרת הזאת". 827 = שמעו. ראה נוסח א שמפרש המלים: "ומה הגיע אליהם", דהיינו: מה הגיע לאוזנם. והיינו: כמו שממשיך ומבאר כאן.

רלב"ג (כו-כז) על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור — הנה ביאר למה נקראו הימים אלה "פורים". ואמר²⁸⁵ ש-על כן, על כל דברי האיגרת הזאת²⁸⁶ ומה שראו על ככה ומה שהגיע אליהם — קיימו וקיבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם, קבלה וקיום ש-לא יעבור ולא יסור, להיות עושים את שני הימים האלה בכתבם — שכתב מרדכי עליהם, והוא שיהיו ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. וכזמנם — והוא שיעשו אותו הפרזים ביום י"ד והמוקפים חומה ביום ט"ו. ויתמידו²⁸⁷ לעשות כן בכל שנה ושנה. והנה אמר: 285 לפירושו ה"על כן" השני מוסב על הפסוק הבא, וכן משמע בר"ד, ולא כבעל הטעמים. 286 אשר כתב מרדכי — פס' כ-כב. 287 "ויסכימו" — א.

כז קיימו וקבלו (קרי: וקבלו) היהודים | עליהם | ועל-זרעם

ראב"ע (כז) קיימו — ימי הפורים⁸²⁸. וקיבלו — הם זרעם⁸²⁹, נוסח ב

828 כלומר: "קיימו" לא מוסב על המשך הפסוק כמו: "קיבלו", אלא "קיימו" הוא דבר אחד ו"קיבלו" הוא דבר שני. 829 לשון הכתוב: "עליהם ועל זרעם", ומשמע שאנשי אותו דור קיבלו על

רלב"ג "על כן, על כל דברי האיגרת הזאת" וגו', כי כל הסיפור⁸²⁸ היה מתיישר אל הגעת הנס הזה לישראל.

והנה מה ש"ראו על ככה" הם הדברים שנתחדשו מפני אלו הדברים הנזכרים בזאת המגילה, אשר היו קצתם סיבה ליראם ולבהלם. ומה ש"הגיע אליהם" הוא הנס הנעשה להם בסוף.

288 כל פרט ופרט מפרטי הסיפור, החל ממשנתה אחשוורוש והעברת המלכות לאסתר — ראה בתועלת התשיעי (להלן נספח ג עמ' שלב), ועובר דרך כל המאורעות המסופרים באיגרת הזו המשתלבים כולם לסיפורו של הנס, כמו שהראה הרלב"ג בתועליות (להלן שם עמ' שלב-שם). והגר"א כתב (א ב) שבכל פסוק ופסוק הוא מספר גודל הנס. וראה בתועלת הנ"א ר"ד "ותיקנו שיהיו" (להלן שם עמ' שמא).

ר"מ חלאיו הם י"ד וט"ו. פורים — לשון רבים, בעבור היותם שניים¹²³. על שם הפור — שהפיל המן, זהו טעם: על כן¹²⁴. על כן¹²⁵ כתבו זאת האיגרת להיותה לזכר לדורות הבאים, על כל הדברים הכתובים ב-איגרת הזאת שאירעו להם. ומה ראו — וכתבו אותה מרדכי ואנשי דורו — הם שראו המעשה¹²⁶. ככה — כמו שאירע. ומה הגיע — ומה שהגיע אליהם מן הצרה וההצלה.

ומדרשו¹²⁷: "מה ראה אחשוורוש [שנשתמש] בכלים של בית המקדש: 'על ככה' — דמלו שבקעין שנין למאי דחשיב ולא איפריק, 'ומה הגיע' — בא שמן ורקד ביניהם וחרג את ושתי; דבר אחר: מה ראה מרדכי שנתקנא בהמן: 'על ככה' — דשוי נפשיה עבודה זרה, 'ומה הגיע אליהם' — דאיתרחיש לחו ניכא; דבר אחר: מה ראה שנתקנא בכל היהודים: 'על ככה' — משום: 'ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה' (לעיל ג ב), 'ומה הגיע אליהם' — דתלו אותו ואת בניו על העץ; דבר אחר: מה ראה אחשוורוש שאמר להביא את ספר הזכרונות: 'על ככה' — משום דזמינתיה אסתר להמן בהדיה ואסקי דעתיה למיעץ עצה עלויה דההוא גברא למקטלית, 'ומה הגיע אליהם' — דאיתרחיש לחו ניכא".

(כז) קיימו וקיבלו — פירוש: קיימו — בדור ההוא

123 ראב"ע נוסח ב. 124 כלומר: ה"על כן" הראשון הכתוב בפסוק פירושו: "על שם הפור". 125 כעת הוא מפרש את ה"על כן" השני. 126 ראב"ע נוסח ב. 127 מגילה יט א, ושם מופיעים ארבעת הפירושים כתלויים בארבע השיטות המוזכרות שם מה הוא עיקרה של המגילה, ולא כ"דבר אחר".

הקודש²¹², ומה הגיע לו — שבא שטן ורקד ביניהם רש"י והרג את ושתי. מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו²¹³, מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה, ומה ראתה אסתר שזימנה את המן²¹⁴.

212 כמבואר שם יא ב. 213 בנ"ד נוסף: "שתלו אותו ואת בניו". 214 בכ"ז: "את כולם", ותיקנתי על פי שאר כ"י והנ"ד.

השעה היתה דחוקה ולא היתה שעה להאריך באגרות²⁸³. חכמי ולא כתבו בהם כי אם להעביר את רעת המן האגגי: צרפת "אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם", כי הרצים יצאו דחופים בדבר המלך²⁸⁴ ולא היה פנאי להאריך. אבל ב"איגרת הפורים הזאת השנית"²⁸⁵, הודיעו ל"יהודים אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש" מה ראה אחשוורוש לשעבר²⁸⁶ שגזר להשמיד את כל היהודים, ומה ראה עכשיו להעביר את רעת המן האגגי ושישלטו היהודים המה בשונאיהם²⁸⁷, ולעשות ימי משתה ושמחה, הכל כתבו להם באיגרת הפורים הזאת השנית, דכתיב: "ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים וגו' לקיים עליהם, להיות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר ואת יום חמישה עשר בו בכל שנה ושנה" (לעיל פס' כ-כא).

(כז) קיימו וקיבלו היהודים — כשהגיעה האיגרת הזאת אליהם שכתב מרדכי עליהם לעשות ימי משתה

283 משום שרצו להשיג את הרצים הראשונים. ראה לעיל ח י. 284 לעיל ח יד. 285 כפי שהיא נקראת להלן פסוק כט. 286 בעבר. 287 עי' רש"י פסוק כו.

"על כל דברי" הוא פירוש של "על כן"¹²⁸. על כל ר"ד דברי האיגרת הזאת — על הניסים שהפליא הבורא לעמו, הכתובים באיגרת הזאת. ומה נס ראו ישראל, על ככה — על הגזירה שגזר עליהם המן¹²⁹. ומה הנאה הגיע אליהם — שנקמו מאויביהם¹³⁰.

(כז) על דבר זה¹³¹ קיימו וקיבלו היהודים וגו'.

128 ראב"ע נוסח א. 129 מהו עוצם הנס שראו ישראל על אודות הגזירה שאיימה עליהם. 130 "ונהפוך הוא...". 131 נראה שהוא מפרש שה"על כן" השני בפסוק הקודם מוסב על הפסוק שלפניו וכפירוש הרלב"ג, ולא כבעל הטעמים.

(כז) "קיימו וקבלו" כתיב, וקרינא: "וקיבלו" — ר"א ללמד²⁶⁰; קיבלו²⁶¹ למעלה מה שקיבלו למטה²⁶².

260 וכ"כ הרוקח. 261 לכאורה צ"ל: "קיבל", וכן הוא ב"שערי בינה" לבעל הרוקח. 262 כעין זה במכות כג ב: "קיימו למעלה מה שקיבלו למטה", אך זה דרש על "קיימו" ו"קיבלו", ולא על

וְעַל כָּל-הַנְּלוֹיִם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבֹר לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה בְּכַתְּבָם וּבְזִמְנָם בְּכָל-שָׁנָה וּשְׁנָה:

(כו) הנלוים עליהם — גרים העתידים להתגייר²¹⁵. רש"י בכתבם — שתהא מגילה כתובה כתב אשורי²¹⁶.

215 כי הגרים שכבר התגיירו אין צורך לרבותם. וראה שני התרגומים ובפירוש ר"א כהן צדק. 216 מגילה ז' א ו-יט א. ונראה מסתימת דברי רש"י שרצתו להפוסקים שלעולם כתב אשורי מעכב, ולא כהסוכרים שהמנהג מדברת רק כשהלשון עברי (תוס' יו"ט מגילה פ"ב מ"ב ושו"ע אר"ח סי' תרץ ס"ט ובביאור הגר"א שם ובביאור הלכה ד"ה "באיזה כתב"). ועי' פירוש הר"ש די אוזידא.

ושמחה בכל שנה ושנה, הם מקיימים עליהם²⁸⁸ ועל חכמי זרעם. ועל כל הנלוים עליהם — אלו הגרים²⁸⁹. צרפת כעניין שנאמר: "ונלוה הגר עליהם" (ישעיה יד א).

288 הלשון מגומגם. בפירוש המיוחס לר"י קרא (הג"ל בהע' 20): "הם קיימו וקיבלו". 289 רש"י וראב"ע.

הנלוים עליהם — בגימטריא: "אלו הגרים"²⁶³. ר"א כהן צדק

הכתיב "וקבל", אמנם בירושלמי ברכות פ"ט ה"ה: "אמר רב: 'וקבל' כתיב, מלמד שהסכימו". 263 וכ"כ הרוקח, וראה שני התרגומים ומדרש לקח טוב ורש"י כאן.

ימי הפורים ועשו אותם בכל שנה ושנה¹²⁸. וקיבלו ר"מ חלאי עליהם — הם, ו-זרעם¹²⁹ — הדורות הבאים¹³⁰, שיצוה כל אחד לבנו, דור אחר דור. ועל כל הנלוים עליהם — הם¹³¹ הגרים, כעניין¹³² "ונלוה הגר" (ישעיה יד א). ולא יעבור — זה¹³³ החוק מהם. ומהו החוק שלא יעבור: להיות עושים את שני הימים האלה — הם י"ד וט"ו. פירוש "עושים" — מתקנים המאכל והמשתה¹³⁴, כמו: "לעשות את יום השבת" (דברים ה יד) — פירוש: לתקן, כי אין יכולת באדם לעשות לא יום ולא לילה, וכן: "וימחר לעשות אותו" (בראשית יח ז) — לתקן אותו. בכתבם — כמו שכתבו היהודים שבאותו הדור שראו המעשה¹³⁵; ועוד¹³⁶: רמז למקרא

128 נראה מלשונו ש"בכל שנה ושנה" אינו מוסב על "להיות עושים", אלא על "קיימו", וכן נראה מלשונו בסוף הפסוק. 129 ראב"ע נוסח ב, עיי"ש הע' 829. 130 בני אותו דור, גם האבות וגם בניהם הם בכלל "הם", וכוונתו הכוונה ב"זרעם" לדורות הבאים שלא היו בזמן הגס. 131 ראב"ע נוסח ב. 132 בראב"ע הביא: "בן הנכר הנלוה", ואולי שינה הר"מ חלאי מפני ששם לא מוזכר "גר". 133 בפירוש השני שמביא הראב"ע בנוסח ב. הראב"ע עצמו אינו מסכים עם פירוש זה. 134 ראב"ע נוסח ב. 135 "ככתבם" (דהיינו: ככתב שלהם) אין פירושו: ככתב של ימי הפורים, אלא: ככתב של היהודים, כמו בסמוך ב"זמנם". 136 ראב"ע נוסח ב.

רס"ג (כו) ולא יעבור — ולא יעברו על כך⁸⁴. 84 השוה לעיל א יט.

ראב"ע (כו) הנלוים — הם הגרים⁵⁸⁵. ולא יעבור — אין נוסח א רשאי יהודי לעבור⁵⁸⁶. בכתבם — הטעם: שתיקרא המגילה⁵⁸⁷. בעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים⁵⁸⁸, והוא היה אחר שנים רבות, ציוו חכמינו ז"ל שלא יפסוק הקורא בסוף הפסוק⁵⁸⁹. בכל שנה ושנה —

585 השוה רש"י, וראה נוסח ב. 586 = לעבור אותו. כלומר: "ולא יעבור" מוסב על האדם, והמלה "יעבור" היא פועל יוצא. לעיל א יט הוא מפרש מלה זו כפועל עומד: "שלא יסור זה החוק", עיי"ש הע' 126. וראה נוסח ב כאן. 587 לא כרש"י. 588 השוה דברי הראב"ע בספר "צחות" (ג א). ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך "טעמים" הערה 36. 589 "בעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים, והוא היה אחר שנים רבות, ציוו חכמינו ז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק" — כן הוא בכמה כ"י. וכנראה כוונתו למנהג שנהגו בהרבה מקומות בעיקר בתקופת הראשונים (ראה ספר הפרדס סי' רה, מעשה הגאונים סי' נו, מחזור ויטרי סי' רמז עמ' 213, שבלי הלקט סי' קצח, רוקח סי' רלו, ארחות חיים סי' יח, לקוטות הרמב"ן למגילה יד ב, ריטב"א מגילה יט א, מאירי שם יח ב) לקרוא

ראב"ע שיעשו⁸³⁰ ככה בכל שנה. והגרים הם הנלוים עליהם, וכמו: "ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה'" (ישעיה נו ג). ולא יעבור — אין רשות לאדם שיעבור זה החוק; ויש אומרים: לא ייפסק החוק⁸³¹; והראשון הוא נכון בעיני. להיות עושים את שני הימים — לתקן המאכלים והמשתה, כי אין כח באדם לעשות היום⁸³², וכמו: "לעשות את השבת" (שמות לא טז)⁸³³ — שיתקנו

עצמם וגם על זרעם, אך הראב"ע מפרש: "הם וזרעם", היינו: שלא הם קיבלו על זרעם, אלא הם וזרעם קיבלו כל אחד על עצמו. כנראה הוקשה לו: איך יכול אדם לקבל על זרעו. והשוה ר"מ חלאי. 830 ראה נוסח א לעיל פסוק כג. 831 לפי הפירוש הראשון, "ולא יעבור" מוסב על האדם והוא פועל יוצא, ולפי הפירוש השני הוא מוסב על החוק והוא פועל עומד, והראב"ע מסכים לפירוש הראשון, וכך נקט גם בנוסח א כאן. אולם לעיל א יט גם בנוסח א וגם בנוסח ב הוא מפרש כפירוש השני כאן, אך עי' הע' 126 בנוסח א שכל מקום מתפרש לפי עניינו. 832 כלומר: הרי לא שייך לעשות את "היום" עצמו, ועל כרחך שכוונת הפסוק: לעשות את מאכלי היום. בנוסח א בפסוק כח נראה שפירש שהכוונה לעשות את "עניין היום", ראה שם הע' 592. בפירוש ה"ר יהודה בן שושן (מוכא ב"מנות הלוי") מביא שכך כתבו בשם הראב"ע, ושכפירושו של הראב"ע לא נמצא דבר זה שכתבו בשמו (הכוונה לפירוש הנפוץ, הוא נוסח א), ועוד הביא בשם "המפלפל" שהעושה כדת היום נקרא שעושה את היום. 833 שאין הכוונה לעשות את "השבת" עצמה. "השבת" — י"ג: "יום השבת" — והוא בדברים ה טו.

כח וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וַיְמִי הַפּוֹרִים

רס"ג (כח) וְהַיָּמִים — שיהיו הימים.

ראב"ע עד שישבתו⁸³⁴, וככה: "וימהר לעשות אותו" (בראשית נוסח ב יח ז)⁸³⁵. בכתבם — רמז לקריאת המגילה⁸³⁶.

(כח) נזכרים — שלא יישכחו. ונעשים — כאשר

834 שיכינו צורכי שבת כטרם בוא השבת. 835 "לתקנו ולבשל" — רד"ק. והשוה רש"י שם ח. 836 לא כרש"י.

רלב"ג (כח) וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר — הנה זאת הזכירה אינה בלב, כי הוא בלתי אפשר שנתמיד לזכור כל זה. אבל היא זכירה בפה²⁸⁹, על דרך אומרו: "זכור את יום השבת" (שמות כ ח)²⁹⁰, 289 מגילה יח א. 290 ראה רלב"ג שם.

ראב"ע פשוטה או מעוברת⁵⁹⁰. והנה עתה הזכיר מה שקיימו היהודים כאשר כתב מרדכי לקיים עליהם⁵⁹¹.

את המגילה ברצף ולא להפסיק בהפסק הפסוקים (וכמו שבאמת הוכיח ב"שכלי הלקט" שם מדברי הראב"ע כאן). והוקשה לראב"ע: איך עושים כן, והלא תקנת מרדכי היתה לקרוא את המגילה ככתבה. והוא מיישב שמכיוון שרק עזרא הוא שפיסק את המגילה ולפניו לא היתה המגילה מפוסקת, אין זה בכלל תקנת מרדכי. ומה שהוסיף: "והוא היה אחר שנים רבות", כוונתו: שלא נעשה הפיסוק בזמן כתיבת המגילה, אלא לאחר מכן, שאילולי כן, אפשר שהציווי של מרדכי לקרוא את המגילה ככתבה היה כולל גם את פיסוק הפסוקים. אך קצת קשה לשונו: "שנים רבות", כי אמנם עזרא היה אחרי סיפור המגילה, אך הוא היה בתחילת בית שני, ולא היה זה "שנים רבות" אחרי מרדכי. במהדורות הראשונות של ה"מקראות גדולות" הנוסח בדברי הראב"ע כאן כנ"ל בכ"י, אלא שתחת "והוא היה אחר שנים רבות", הנוסח שם: "ולא היה אחר שנים רבות", וכן הובא ב"שכלי הלקט" שם ובכ"י אר"ח סי' תרן, אך אינו מוכן למה זו סיבה שתיקנו חכמים לקרוא ברצף, וכי אם כן היו עוברות שנים רבות לא יכלו לעשות כן. בדפוסים מאוחרים של הראב"ע הנוסח כאן:

ר"מ חלאי מגילה. ואמרו רבותינו ז"ל¹³⁷: "צריך אדם לקרותה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר: 'אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי' (תהלים כב ג)", פירוש¹³⁸: ובלילה שעבר לא שתקתי מלקרותה. וכזמנם — כמו שקיימו בזמנם¹³⁹ הדור ההוא שראו המעשה. בכל שנה ושנה — קיימו וקיבלו¹⁴⁰ לעשות פורים בשני הימים האלה הנזכרים למעלה¹⁴¹.

137 מגילה ד א. 138 הוקשה לו: איך לומדים מזה על קריאתה בליל פורים, והרי בפסוק זה מוזכר "לילה" אחרי ה"יום", לכן הוא מפרש שהכוונה: ובלילה שעבר. 139 "וכזמנם" (היינו: וכזמן שלהם) אין פירושו: וכזמן של ימי הפורים, אלא: וכזמן של היהודים, כמו לעיל ב"כתבם". 140 נראה מלשנו ש"בכל שנה

(כח) נזכרים — בקריאת מגילה²¹⁷. ונעשים — שמחה רש"י ומשתה²¹⁸, [ניום טוב לתת מנות ומתנות²¹⁹. משפחה ומשפחה — מתאספין יחד ואוכלים ושותין יחד. וכך קיבלו עליהם²²⁰ ש-ימי הפורים לא יעברו]²²¹. וזכרם

217 שם יח א. וירושלמי מגילה פ"א ה"א. 218 ירושלמי שם. 219 ולא לעניין איסור מלאכה. ע"י מגילה ה ב. 220 לפי זה "ימי הפורים" וגו' מוסב על "קיימו וקיבלו" שבפסוק הקודם, ואינם דברי נבואה על העתיד. ע"י מגילה ז א ובמהרש"א שם. 221 נוסף בגד".

אורי חסד

(כח) נזכרים — על ידי מקרא מגילה²⁹⁰. ונעשים — חכמי צרפת 290 מגילה יח א. השוה רש"י.

(כח) והטעם וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים — לעשות ראב"ע כן⁵⁹² כל המשפחות וכל המדינות⁵⁹³, שלא יחשוב אדם

"בעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים, ולא היה אחר שנים רבות ציוו חכמינו ז"ל שלא יפסוק הקורא אלא בסוף הפסוק" ולפי זה כוונת הראב"ע שלא לעשות כמנהג הראשונים הנ"ל, משום שעזרא הפסיק את הפסוקים ואין לשנות ממה שעשה, אך אינו מוכן מה שהוסיף: "ולא היה אחר שנים רבות", וכי אם כן היה אחר שנים רבות היה אפשר שלא להפסיק. בספר "מנות הלוי" הביא נוסח שונה: "והוא לא היה אלא אחר שנים רבות, ציוו חכמינו ז"ל שלא יפסוק הקורא בסוף הפסוק", ועיי"ש שהרכבה לתמוה על הראב"ע. וראה "שיירי כנה"ג" אר"ח סי' תרן ובספר "מאמר מרדכי" סי' הנ"ל ובשו"ת "פעולת צדיק" ח"ב סי' קנו. 590 ראה משי"כ הראב"ע לעיל פסוק כב. 591 שלעיל בפסוק כג כתוב: "וקיבל היהודים... ואת אשר כתב מרדכי אליהם", וכאן מפרשת המגילה מהו הדבר שקיבלו היהודים מפני צוואת מרדכי, והיינו: לעשות בכל שנה ושנה. וראה ראב"ע שם. 592 נראה כוונתו: לעשות כן — את ענין היום. וראה נוסח ב בפסוק הקודם. 593 - "משפחה ומשפחה מדינה ומדינה".

(כח) וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה — אשר זכרנו¹⁴². נזכרים — ר"מ חלאי בליכם, שלא ישכחו אותם¹⁴³. ונעשים — תיקון המאכלים, כאשר פירשנו¹⁴⁴. בכל דור ודור — דור הבא אחר דור עד עולם. משפחה ומשפחה — כולם כאחד — לא מקצתם¹⁴⁵; או יאמר: אפילו אין במדינה או בעיר רק משפחה אחת, כולם צריכים לקיים הפורים. וימי הפורים האלה — הנזכרים. לא יעברו —

ושנה" אינו מוסב על "להיות עושים", אלא על "קיימו וקיבלו", וכן נראה מלשונו בתחילת פסוק זה. 141 לעיל פסוק כא. 142 מבאר תיבת "האלה". 143 ראב"ע נוסח ב. 144 בפסוק הקודם. 145 מפרש מה מרבה "משפחה ומשפחה", כלומר: כל המשפחות.

הָאֱלֹהִים לֹא יַעֲבִירוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף

ראב"ע כי אינו חייב מי שהוא במקום שלא היה שם יהודי בימי הניסים, או במדינה חדשה. יסוף — יקלה, כמו: "יחדיו יסופו" (ישעיה סו יז), והם מה"שניים" 594, כי תיקצא בעלומי הלמ"ד 595.

594 הם נחזי ע"ו. כלומר: שעי"ן הפועל היא ר"ו נחה. ונקראים שורשים אלה "שניים" — בעבור שתי אותיות יוצאות בו במבטא. והכוונה לשורש "סוף". 595 כלומר: הרציתי לפרש שהם מה"שניים", מפני שנמצאת מלה במובן זה גם בגיזרה אחרת. היינו: עלומי הלמ"ד, כלומר: שורשים שלמ"ד הפועל שלהם נעלמת, והם שורשים שלמ"ד הפועל שלהם ה"א. והכוונה לשורש "ספה". ובא ממנו: "תספה" (בראשית יח כג). אך כאן שכתוב "יסוף" הוא בוודאי מה"שניים". ראה רש"י.

ראב"ע פירשתי 837. לא יעברו — אין כח לשליטים שיעבירו הפורים מתוך היהודים 838; או תהיה מלת "יעברו" — פועל עומד 839, והטעם: לא יסורו 840. וזכרם — שיזכרו בו על הניסים 841 ככתוב בדברי קבלת אבותינו 842.

837 לעיל בפסוק הקודם. 838 כלומר: "לא יעברו" מוסב על השליטים (שלא נזכרו בכתוב), ופירושו: "לא יעברו" (ואף ש"יעברו" הוא מבניין קל, הוא מתפרש במובן של בניין הפעיל וכפועל יוצא), והמלים "ימי הפורים האלה", פירושו: ואת ימי הפורים האלה. 839 ובבניין קל, כפשוטו. 840 ימי הפורים, שעליהם (ולא על השליטים) מוסבים בפשטות המלים: "לא יעברו". 841 "על הניסים" — כן הוא בכ"י וטיקן, וכן נראה מפירושו הר"מ חלאיו. כשאר כ"י: "כל הניסים". 842 ע"י שבת כא ב: "כהלל והודאה".

רלב"ג וכן העניין באומרו: "וזכרם לא יסוף מזרעם". ולפי שפרסום הנס הזה לא ישלם כי אם בזכירת כל דברי האיגרת הזאת, כמו שיתבאר בזכירתנו תועלת זאת המגילה 291 — ידענו שזכירת הימים האלה תהיה בקריאת זאת המגילה 292 בכללה 293 על הסדר 294. ולפי שאמר "משפחה ומשפחה" ידענו שהכל חייבין בקריאת המגילה, כהנים לויים וישראלים 295. ולפי שאמר למעלה 296 שכבר קיבלו זה "על כל הגלולים עליהם" ידענו כי נשים ועבדים חייבין בקריאת מגילה 297 ובימי הפורים האלה ככתבם וכזמנם 298.

291 התועלת הנ"א ד"ה "ותיקנו שיהיו" — (להלן נספח ג עמ' שמא). 292 רש"י. 293 מתני' מגילה יט א ובגמ' שם. 294 מתני' שם יז א. 295 שם ג א. 296 פס' כז. 297 נשים חייבות כמש"א במגילה ד א לפי שאף הן היו באותו הנס, ולכן כתב הבי"י (ארו"ח סי' תרפט) שיש לחייב גם עבדים, שגם הם היו בספק סכנה זו. והרלב"ג, ע"פ דרכו בפירוש התורה לסמוך הדינים המקובלים לפשטי הפסוקים, מייחל לה מפשטו של מקרא. וע"י בצפנת פענח (מה"ב עמ' לב) שכיוון לדבריו, וכתב דעבר חשיב נלווה לרבו משום שאין לו מציאות עצמית, רק שהוא בטל לרבו, ואוכל הוא בתרומה מכוחו, מפני שהוא קניינו. ומעתה י"ל דה"ה באשה, אף שיש לה מציאות לעצמה, מ"מ היא גלית ובטלה אליו ואוכלת בתרומה משום שהיא קניין כספו. ואם כן, הרי היא בכלל "הגלולים אליהם". 298 ר"ל:

— קריאת מגילה 222. לא יסוף — תרגום של "לא רש"י יתום" 223, כדמתרגם 224 "עד תום" (במדבר לב יג) — "עד דסף". ואי אפשר להיות מגזרת "פן תיספור" (במדבר טז כו) ומגזרת "עתה אספה יום אחד" (ש"א כז א) 225, שאם כן, היה לו לכתוב: "לא ייספה" 226.

222 כנ"ל ב"נזכרים". 223 כלומר: "לא יסוף" הוא תרגום ארמי של "לא יתום". כלומר: לא יהיה סוף. 224 אונקלוס. 225 ובלשון עברי (מן "ספה") שמשמעותו כיליון. וע"י רש"י בראשית יט טו שמפרש "תספה" — תהיה כלה, ומביא לדוגמא "עד תום" שתרגמו: "עד דסף", ולכאורה סותר לדבריו כאן. וצ"ע. 226 מכיוון ששורשו "ספה" (ונראה שהוא סבור שאין בלשון הקודש שורש "סוף"), אמנם הראב"ע (בנוסח א) פירשו במובן "כיליון" ומשורש "סוף", עיי"ש הע' 594.

ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות חכמי לאבינוים 291. ר' יוסף.

(כח) לא יעברו — לא ייפסקו 292. לא יסוף — "עד תום" (במדבר לב יג) מתרגמינן: "עד דסף" 293. "יסוף" מן "סף", "יסור" מן "סר", "ישוב" מן "שב". ר' שמואל.

291 ירושלמי מגילה פ"א ה"א. וראה רש"י. 292 ראה ראב"ע נוסח ב. 293 רש"י ורי"ד.

(כח) לא יסוף — לא ייפסק. "עד תום כל הדור" רי"ד (במדבר לב יג) תרגמו: "עד דסף" 132. 132 רש"י.

חוקם 146 שלא לעשותם; או 147: לא יסורו מתוך היהודים. ר"מ חלאי וזכרם — זכר הנס, לאמור "על הניסים" 148. לא יסוף מזרעם — לא ייפסקו 149 מזרעם.

ורבותינו ז"ל אמרו 150, כי כל היום כשר לקרותה, שנאמר: "והימים האלה נזכרים ונעשים". ועוד למדו מכאן 151, ש"הקורא את המגילה למפרע לא יצא" — "שנאמר: 'והימים האלה נזכרים ונעשים' — מה עשיית, למפרע לא" — כי לא ייתכן להיות ט"ו קודם י"ד 152, "אף זכירה שהיא הקריאה, למפרע לא" — כי לא ייתכן זה 153. ועוד למדו מכאן 154, ש"אם קראה על פה,

146 לפי משמעות לשונו "יעברו" מוסב על הימים וכפועל יוצא, כלומר: הימים לא יעברו את החוק שלהם. והוא לשון מליצה, כי בוודאי לא שייך "חוק" על "ימים". 147 ראב"ע נוסח ב, ולפי זה הוא פועל עומד. 148 ראב"ע שם וכנוסחת כ"י וטיקן. 149 ראה רש"י, פירוש "חכמי צרפת", ראב"ע נוסח א ורי"ד. 150 מגילה כ ב. 151 שם יז א. 152 רש"י. 153 הלשון קשה, והכוונה: כך נלמד שלא ייתכן (מצד הדין) לקרוא למפרע, בכ"י ורשה חסרות תיבות אלה. 154 מגילה יח א.

מִזְרָעִים: כַּט וְתַכְתּוֹב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַּת־אֲבִיחַיִל וּמִרְדֵּכִי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תִּקְוָה לְקַיֵּם אֶת אֲגֶרֶת הַפָּרִים הַזֹּאת הַשְּׁנִית:

מִזְרָעִים

וְתַכְתּוֹב

(כט) **את כל תוקף** — תוקפו של נס ושל אחשוורוש רש"י ושל המן ושל מרדכי²²⁷. **השנית** — לשנה שנייה²²⁸ חזרו ושלחו ספרים שיעשו פורים.

227 נקט ככל השיטות במגילה יט א. 228 נראה שהוא מדייק שהיה זה בשנה השנייה מלשון "השנית", וראה גם רש"י מגילה יא ב ד"ה "איהו כמה מלך", אך ל"מ מקור דרשה זו. וראה שם ז א ורות רבה ד ה. וראה ש"מ כאן באופן אחר. וראה פירוש ר"מ חלאי שהביא דברי רש"י והוסיף עליו: "ואע"פ שזירון כבר, חזר וזירון בשעת מעשה", ותמה על פירושו: למה היה צורך לזרז, והלא נראה שקיימה בשמחה וברצון.

(כט) **ותכתוב אסתר וגו' את כל תוקף** — פתרוננו: **חכמי כל חזק שיוכל לעשות בדבר**²⁹⁴. **לקיים את איגרת הפורים הזאת השנית** — פתרוננו: **לקיים את האיגרת השנית הזאת, שכתוב בה**²⁹⁵ **לעשות פורים**²⁹⁶.

294 בפירוש המיוחד לר"י קרא (הג"ל בהע' 20) חסר. 295 פסוקים כא-כב. 296 כי לפי פירושו, באיגרת הראשונה לא נזכר ענין פורים, ואין היא יכולה להיקרא "איגרת הפורים", ואם כן, מהו "איגרת הפורים השנית".

(כט) **תוקף** — חזקת האיגרת. **לקיים** — מה שכתוב ר"ד בתוך איגרת ימי הפורים. **השנית** — בשנה השנייה¹³³, ומכאן ואילך. 133 רש"י.

לא יצא — "כתוב הבא: 'והימים האלה נזכרים', וכתוב התם: 'כתוב זאת וזכרון בספר' (שמות יז יד) — מה להלן בספר, אף כאן בספר". "משפחה ומשפחה — למה ל¹⁵⁵, אמר רבי יוסי בר חנינא: להביא משפחות בהונה ולווייה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה¹⁵⁶, תניא נמי הכי: כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדן — כולם מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן סמכו של בית רבי, שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה". "אמר רבי יהושע בן לוי¹⁵⁷: נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס" — פירושו¹⁵⁸: כי כן כתוב: "טף ונשים" (לעיל ג יג).

(כט) **ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי** — פירש ראב"ע ז"ל¹⁵⁹, כי "שמרו ישראל דת 155 שם ג א, ולפינו בשינויים. 156 לפינו נוסף: "דאמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן ולויים בדוכן וישראל במעמדן, כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה", ואולי חסר כאן בטעות הדומות. 157 מגילה ד א. 158 רש"י. 159 בנוסח ב.

רס"ג (כט) **את כל תוקף** — בכל תוקף. **לקיים את איגרת הפורים הזאת השנית** — לקיים את ימי הפורים האלה השניים⁸⁵.

85 האחרים, כלומר: שבכל שנה ושנה.

וְתַכְתּוֹב

ראב"ע (כט) והנה זאת הפרשה הגידה ששמרו ישראל זאת המצוה, ואחר כך נטשוה, על כן הוצרך מרדכי שתכתוב אסתר — בעבור היותה מלכה⁵⁹⁶. **את כל תוקף** — כמו: חזק⁵⁹⁷, וכמוהו: "ואם יתקפו האחד" (קהלת ד יב). והנה כתבה היא והוא. וטעם "השנית" — בעבור איגרת מרדכי שכתב בראשונה⁵⁹⁸.

596 ויהיו חייבים לקיים דבריה. וראה דברי הראב"ע להלן בפסוק הבא, שמביא ראיה לפירוש זה. 597 ראה נוסח ב כאן. לעיל ט ב פירש הראב"ע בנוסח ב: ניצוח. 598 הג"ל פסוקים כ-כב.

ראב"ע (כט) **ותכתוב אסתר** — הטעם⁸⁴³: ששמרו ישראל דת הפורים שנים ידועות ואחר כך הניתוהו⁸⁴⁴, על כן הוצרך מרדכי שיבקש מהמלכה, שיפחדו⁸⁴⁵ ממנה יותר, שתכתוב אל היהודים, כי בתחילה מרדכי לבדו כתב⁸⁴⁶. וזה טעם: **את כל תוקף**⁸⁴⁷. והיא איגרת שנית למרדכי⁸⁴⁸; והעד על זה הפירוש⁸⁴⁹ — "ומאמר אסתר קיים דברי הפורים" (להלן פסוק לב) — כי לולי מאמרה כבר היו נשכחים.

843 ראה פירוש הר"מ חלאי שהביא פירוש זה והקשה עליו. 844 עזבוהו. 845 שפחדים. 846 כנ"ל פסוק כ. 847 "תוקף" — מלשון: חזק. שאיגרת זו היתה חזקה מהראשונה. וראה נוסח א. וראה להלן י ב שהראב"ע מפרש "תקפו" — ניצוח. 848 כלומר: מה שנאמר כאן שזו היא האיגרת השנית, הכוונה שלמרדכי היא שנית, כי הוא כבר כתב איגרת אחת, לעיל פסוק כ. 849 שאחר זמן מה עזבו את מצוות הפורים.

רלב"ג (כט) **לקיים את איגרת הפורים הזאת השנית** — היא האיגרת הנזכרת עתה²⁹⁹ ובסמוך אחר זה³⁰⁰.

בכל דיני הפורים. ראה הגהת רמ"א א"ת סי' תרצה ס"ד. וראה שערי תשובה שם. 299 ע"י רש"י וראב"ע. 300 פסוק לב — ע"י מגילה יט א.

וַיִּשְׁלַח סָפְרִים אֶל-כָּל-הַיְּהוּדִים אֶל-שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְלָכוֹת אַחֲשֻׁרוּשׁ דְּבַרִּי שָׁלוֹם וְאַמֶּת:

שהוא אמת: "ומאמר אסתר קים דברי הפורים" (להלן ראב"ע פסוק לב) — והנה לא נתקיים על יד מרדכי לבדו נוסח א עד שכתבה אסתר.

599 כמו שפירש הראב"ע בפסוק הקודם. 600 היינו: הפירוש שפירש בפסוק כט, שבתחילה עזבו מצות פורים.

על נפשם — אז יהיה ביניהם שלום; ויעשו דבר אמת ראב"ע נוסח ב — לשמור הוצא מפהם⁵⁵³.

וע"כ ראוי שיקיימו מה שקיבלו על עצמם, כי כאשר וכר. 853 השוה נוסח א.

אומר: מ'אחר הדברים האלה", ואמרין עלה בגמרא¹⁶⁷: ר"מ חלאי "תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: מ'בלילה החוה נרדה שנת המלך; אמר רבי יוחנן: וכולם מקרא אחד דרשו: 'ותכתוב אסתר המלכה בת אביהל ומרדכי היהודי את כל תוקף', מאן דאמר בולה — תוקפו של אחשורוש, ומאן דאמר מ'איש יהודי' — תוקפו של מרדכי, ומאן דאמר מ'אחר הדברים האלה' — תוקפו של הסן, ומאן דאמר מ'בלילה החוה' — תוקפו של נס", כל זה לראיה — כי זה הפסוק הוא אזהרה על קריאת המגילה. גם הפסוקים הבאים אחר זה — עד: "וישם המלך אחשורוש מס" (להלן י א)¹⁶⁸, כמו שאפרש בגזירת ה'¹⁶⁹.

(ל) וישלח ספרים — מרדכי לבדו¹⁷⁰ במאמר אסתר. אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש — כי הם היו באותו הצער, ולא שאר היהודים שבשאר מלכויות. דברי שלום — כלומר: לא מאורע אחר¹⁷¹. ואמת — השלום¹⁷²; או¹⁷³: ואמת — לקיים דברי הפורים בקריאת מגילה¹⁷⁴.

ומדרשו¹⁷⁵: "אמר רבי תנחום אמר רב אסי, ואמר לה: אמר רב חייא בר אבא אמר רב אסי¹⁷⁶: מלמד שצריכה שירמוט באסיתת של תורה" — פירוש¹⁷⁷: המגילה צריכה שירטוט כעיקר התורה, כלומר: ספר תורה; ויש מפרשים¹⁷⁸: כפרשת מזוזה שהיא אמיתת של תורה, בעבור: "שמע" (דברים ו ד); והראשון נכון, כי כל התורה אמת, ואין הפרש בין: "ובני חם" (בראשית י

170 ראה ראב"ע נוסח ב. 171 צ"ב כוונתו. 172 גם זה צ"ב. 173 ראב"ע נוסח ב. 174 לשיטתו בפסוק הקודם שהאיגרת השנית היתה לצוותם על קריאת המגילה. 175 מגילה טז ב, ולפינו בשינויים. 176 כנוסחת כמה כ"י בדק"ס אות ג. לפינו: "אמר רבי תנחום ואמר רב אסי". 177 רש"י. 178 רבינו תם בספר הישר סי' פה (מהדור שלזינגר סי' קד), מובא בראשונים לגיטין ו ב ועוד.

ראב"ע (ל) וטעם "דברי שלום" — שלא יפחדו בעבור שעזבו מצות פורים⁵⁹⁹. וטעם "אמת" — שהם חייבים לשמור הפורים, כאשר קיבלו על נפשם. והעד על זה הפירוש⁶⁰⁰

ראב"ע (ל) וישלח — מרדכי⁸⁵⁰ כתחילה⁸⁵¹. דברי שלום — נוסח ב שהם אוהבי שלום ישראל⁸⁵²; כאשר יקיימו מה שגזרו

850 כי כתוב "וישלח" בלשון יחיד. 851 כלומר: אף שעכשו שניהם כתבו את הספרים, לשלוח שלח רק הוא כמו בפעם הראשונה (לעיל פסוק כ). 852 — ישראל אוהבים את השלום ביניהם,

ר"מ חלאי הפורים שנים ידועות ואחר כך הניתוהו, על כן הוצרך מרדכי שיבקש מהמלכה שיפחדו ממנה יותר, שתכתוב אל היהודים, כי בתחילה מרדכי לבדו כתב. וזהו טעם: את כל תוקף. והיא איגרת שנית למרדכי; והעד על זה הפירוש: "ומאמר אסתר קים דברי הפורים" (להלן פסוק לב)¹⁶⁰. ורש"י ז"ל פירש מלת "שנית": "לשנה שנייה חזרו ושלחו ספרים", ואע"פ¹⁶¹ שזירזו כבר, חזר וזירזו בשעת מעשה; ואלה שני הפירושים אינם נכונים בעיני, כי אחרי שהכתוב אומר (לעיל פסוק כז): "קיימו וקיבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הגלוים עליהם ... ולא יעבור — זה החוק¹⁶², איך ייתכן לומר כי הניתוהו¹⁶³, ולא יראה כי יצטרכו עוד לזירזו אחר¹⁶⁴; ועוד, "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" (לעיל פסוק כח) — לראיה כי לא הניתוהו כלל; והנכון בעיני, כי האיגרת הזאת השנית, היא תוקף המגילה הזאת בלשונה כמו שהיא עתה בידינו — שלחו אותה אסתר ומרדכי לכל היהודים אשר בשאר המדינות, כדי שיקראו אותה בכל שנה ושנה לזכר הנס במקום הלל¹⁶⁵, כי מתחילה לא היו קוראים מגילה כלל, רק שהיו עושים שמחה ומשתה ויום טוב; והראיה הברורה לזה הפירוש, מדברי רבותינו ז"ל, דגרסינן בפרק "הקורא את המגילה למפרע¹⁶⁶": "מחיבין קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו, רבי מאיר אומר: בולה; רבי יהודה אומר: מ'איש יהודי; רבי יוסי

160 "כי לולי מאמרה כבר היו נשכחים" — ראב"ע. 161 "ואע"פ ... מעשה" — אינו ברש"י לפינו, ואולי הם דברי עצמו. 162 "זה החוק" אינו לשון הכתוב, אלא הוא ביאור למלים: "ולא יעבור" — שהחוק לא יעבור, וכמו שביאר שם. 163 קושיא על פירוש הראב"ע. 164 קושיא על פירוש רש"י. 165 ע"פ מגילה יד א: "קרייתא זו הלילא". 166 יט א. 167 שם. 168 גם הם אזהרה על קריאת המגילה. 169 להלן פסוקים: ל לא לב.

לֹא לְקַיֵּם אֶת-יְמֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר קָיִם עֲלֵיהֶם מֶרְדֵּכִי הַיְּהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיָּמוּ עַל-נַפְשָׁם וְעַל-זֶרַעַם דְּבָרֵי הַצּוּמֹת וְזַעֲקָתָם:

שהתענו בניסן⁶⁰⁴ הכתוב מדבר, וכל ישראל ראויין ראב"ע
להתענות כן תמיד. ולפי דעתי, שחכמינו ז"ל⁶⁰⁵ קבעו
התענית יום הפחד⁶⁰⁶; וטעם "דברי הצומות" —

שם שצמו רק יומיים. 605 כלומר: לא מרדכי ואסתר, אלא חז"ל
בתקופה מאוחרת, ולא זו התענית הנרמזת ב"דברי הצומות".
606 מה שקבעו התענית ב"ג באדר אף שאסתר וישראל לא התענו
אז, היינו: כי יום זה הוא יום הפחד, שהיו אמורים ישראל לפחד
אז מהגוריה שנגזרה לתאריך זה, ככתוב לעיל ג יג. וראה נוסח ב
שאוילי היה בידם בקבלה שהתענו ישראל ביום י"ג.

תיקנו התענית ביום הפחד⁸⁵⁶, אולי בקבלה היה שהתענו ראב"ע
ישראל ביום י"ג, ואין טעם "דברי הצומות" — על נוסח ב

עולה מן הכתובים לעיל סוף פ"ד. 856 תענית אסתר נקבעה על
ידי חז"ל ל"ג באדר, הוא היום שהיו אמורים לפחד בו. ראה נוסח
א.

כי הם זמני שני הימים האלו. ר"ל: יום י"ד בכפרים רלב"ג
יום ט"ו בעיירות. ולפי שאמר "וכאשר קיימו על

ראב"ע (לא) וטעם "קיימו על נפשם ועל זרעם דברי
הצומות" — על דעת רבי⁶⁰¹: על יום תענית
אסתר⁶⁰²; והמכחישים אמרו⁶⁰³, כי על שלושה ימים

601 כן הוא ברמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ה, וכן הביא הריטב"א
בתענית י א בשם הראב"ד, וכן כתב הרי"ד כאן. וראה "סידור רש"י"
סי' שמה, "מחזור ויטרי" סי' רמה ו"שבלי הלקט" סי' קצד.
602 ראה "שאלות דרב אחאי גאון" ויקהל סז. ולפי זה, "הצומות"
— בלשון רבים, קשה. 603 הקראים. ראה "מתניים" כרך קד
עמ' עב ואילך. 604 המוכרים לעיל ד טז, וראה דעת הראב"ע

ראב"ע (לא) וטעם "כאשר קים עליהם מרדכי" — פעמיים⁸⁵⁴.
נוסח ב והנה ישראל התענו בתחילה בניסן⁸⁵⁵, וחכמים ז"ל

854 "קים" פירושו: ציוה לקיים. מרדכי ציווה לקיים את ימי הפורים
פעמיים. הפעם הראשונה: לעיל פסוק כ, שם מרדכי כתב לכדור,
והפעם השנייה — בפסוק כט, שם כתב מרדכי עם אסתר. 855 כן

רלב"ג (לא) לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם —
אחשוב כי אומרו "בזמניהם" ירצה בו: ב"ד ובט"ו⁸⁰¹,

301 מגילה ב א.

י"ד (לא) דברי הצומות וזעקתם — לעשות להם זכר, כמו שאנו מתענים ב"ג באדר¹³⁴.

134 ראה ראב"ע נוסח א ובהע' 601.

ואסתר המלכה — ששלחו להם ספרים שיזהרו ר"מ חלאי
בקריאתה, כמו שכתוב: "ותכתוב אסתר המלכה [בת
אביחיל] ומרדכי היהודי את כל תוקף" (לעיל פסוק
כט), וכמו שפירשתי למעלה¹⁸⁵. וכאשר קיימו על
נפשם ועל זרעם — ייתכן לפרש: ימי הפורים¹⁸⁶,
כמו שכתוב למעלה: "קיימו וקיבלו היהודים עליהם
ועל זרעם" וגו' (לעיל פסוק כז), כן יתקיימו קריאת
המגילה¹⁸⁷; או ישוב על: דברי הצומות וזעקתם¹⁸⁸,
ואינן תעניות של אסתר, כי לא מצאנו שקיבלו אותם
עליהם ועל זרעם כלל; ועוד, כי התעניות ההם נגזרו
לפי שעה על המאורע שרצתה אסתר לבוא אל המלך

לקיים את ימי הפורים בשמחה ומשתה יום טוב. 187 לשיטתו
בפסוק כט שהאיגרת השנית היתה לצוותם על קריאת המגילה. אך
צ"ב לפי זה מה כוונת המשך הפסוק: "דברי הצומות וזעקתם".
188 כמו שמפרש בהמשך: "וכאשר קיבלו הצומות...".

ר"מ חלאי ו), "ותמנע היתה פילגש" (שם לו יב), לעשרת הדיברות
ו"שמע ישראל" — כי כולם נכוחים למבין¹⁷⁹. גם זה
הפסוק לראיה על אזהרת המגילה ותקנוה לקריאתה¹⁸⁰.
(לא) לקיים את ימי הפורים האלה — י"ד וט"ו
הנוכחים ונאמרים למעלה¹⁸¹ — בקריאת המגילה¹⁸².
בזמניהם — מכאן אמרו רבותינו ז"ל¹⁸³: "מגילה
נקראת באחד עשר, בשנים עשר, בשלושה עשר,
בארבעה עשר, בחמישה עשר, לא פחות ולא יותר ...
שנאמר: 'לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם' —
זמנים הרבה תיקנו להם חכמים". גם זה ראיה לאזהרת
קריאת המגילה¹⁸⁴. כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי

179 ע"פ משל ח ט. 180 ראה דבריו בפסוק הקודם. 181 מבאר
חיבת "האלה". 182 לשיטתו בפסוק כט שהאיגרת השנית היתה
לצוותם על קריאת המגילה. 183 מגילה ב א, ולפינו בשנינויים.
184 ראה דבריו לעיל פסוק כט. 185 שם. 186 כאשר קיבלו